

Språkvård

TIDSKRIFT UTGIVEN AV SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN • 2005

- 3 Olle Josephson: Myndigheten
- 4 Alltid en början
- 8 Karin Milles:
Ett jämställt ord etableras
- 16 Frågor och svar
- 22 Åsa af Geijerstam och Jenny
Wiksten Folkeryd: Verkytgen
som fågar texten
- 29 Noterat
- 33 Mall Stålhammar:
Etsniskan erövrar domäner
- 38 Lena Ekberg:
Objektiv språkriktighet finns inte
- 45 Nyutkommet

Myndigheten

I DETTA NUMMER av Språkvård skriver vi om riksdagens språkpolitiska beslut (se s. 4). Det innebär också stora organisatoriska förändringar för svensk språkvård. Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden, regeringskansliets klar-språksgrupp och Språk- och folkminnesinstitutet läggs samman. Den omorganiserade myndigheten ska börja fungera den 1 juli 2006. Myndighetens namn och organisationsstruktur bestäms av en organisationskommitté som regeringen tillsätter och som ska vara klar i april 2006.

Jämfört med den nuvarande språkvården kommer den nya myndigheten att ha vidgade uppgifter. Den ska arbeta mer med minoritetsspråk, med frågor som rör språkteknologi och över huvud taget med hela språksituationen i Sverige.

Men mycket förblir vid det gamla. Allt som Språknämnden gör i dag ska den nya myndigheten också göra. Den ska besvara frågor i telefon, via e-post och på webbplatsen, ge ut *Språkvård*, ge ut *Svenska skrivregler*, författa handböcker m.m. Medarbetarna är desamma som i dag.

Man ska inte heller förvänta sig en ny syn på språkriktighet och språknormer. För svenskt skriftspråk finns de viktigaste riktlinjerna i *Svenska Akademiens ordböcker* (stavning och ordböjning) och *Svenska skrivregler*. I stora ordböcker som *Nationencyklopedins ordbok* och *Svenskt språkbruk* finns information om betydelse och

konstruktioner. Inget av detta är juridiskt bindande föreskrifter och kommer inte heller att bli det. I språkriktighetsfrågor är språkvårdens uppgift att stå till tjänst med viktiga fakta och välgrundade råd, inte med påbud. Något annat skulle inte fungera i det svenska språksamhället.

Men om mycket blir vid det gamla, behövs då en ny språkvårdsorganisation? Ja, av åtminstone tre, nära sammanhängande skäl. Det första är de vidgade uppgifterna. De rör inte bara språkriktighet, utan lika mycket den status olika språk i Sverige har i förhållande till varandra. I dessa fall kan man mycket väl tänka sig att myndigheten föreslår påbud och föreskrifter och utreder hur de efterlevs, t.ex. om att myndigheter måste använda svenska och vissa minoritetsspråk.

Det andra skälet handlar om organisatorisk stabilitet. Svenska språknämnden är en förening, och det är svårt för en förening att expandera så som de nya uppgifterna kräver.

Det tredje skälet är demokratiskt. Den nya språkpolitiken, med sina fyra mål, ska omsättas i praktiken av språkmyndigheten. Myndigheter styrs av regeringen, som svarar inför riksdagen. Ytterst får nu folket i val makten över språkpolitiken.

Olle Josephson,
sekretariatschef, Svenska språknämnden

Alltid en början

Bra, men inte tillräckligt. Så kan man kanske sammanfatta reaktionerna på den språkpolitik som riksdag och regering nu antagit.

Centrala inslag i den är överordnade språkpolitiska mål och en ny språkmyndighet som också Språknämnden ska inordnas i. Språkvård bad om en kommentar från några iakttagare med språkpolitisk erfarenhet.

Den 7 december fick Sverige en samlad språkpolitik. Då lade regeringen fram sin proposition *Bästa språket* för godkännande i riksdagen. I svensk språkhistoria är det en viktig dag. För första gången i det demokratiska Sveriges historia har riksdagen uttalat sig om hur den vill att Sverige ska utvecklas språkligt.

Språkvårds läsare kommer säkerligen att få höra åtskilligt om den nya språkpolitiken framöver. I detta nummer kommenterar vi med hjälp av en liten enkät vi riktat till några personer som sysslat mycket med språkpolitik. Frågor och svar har formulerats innan ärendet debatterades i riksdagen, och de utgår därför från

regeringens proposition, d.v.s. dess förslag till riksdagen.

Språkvårds redaktion summerade alltså språkpolitiken på tio rader och ställde tre frågor. Så här löd det brev vi skickade ut:

Regeringen har lagt fram en proposition om en samlad svensk språkpolitik, *Bästa språket*. I den föreslås att riksdagen ska slå fast fyra mål för den nationella språkpolitiken:

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige
- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk
- Den offentliga svenskan ska vara vårdat, enkel och begriplig
- Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

Regeringen omorganiserar också den svenska språkvården. Genom att slå ihop Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden och Språk- och

folkminnesinstitutet skapar man en språkmyndighet med ungefär 75 anställda. Den ska ägna sig åt traditionella uppgifter som språklig rådgivning, ordlistor, handböcker, dialekter och ortnamn men också nyare uppgifter som minoritetsspråk, språk och datorer, jämställt språk, "liksom andra mer övergripande språkpolitiska frågor".

1. Vad tycker du om de språkpolitiska målen?
2. Hur tror du att det kommer att märkas i det svenska samhället att vi fått en språkpolitik och en ny språkvårdsorganisation?
3. Vad skulle du göra om du blev chef för den nya språkmyndigheten?

Ulf Teleman:
Vad innebär
det att svenskan
är huvud-
språket?

Ulf Teleman

Ulf Teleman är pensionerad professor i svenska vid Lunds universitet. 1987–1999 var han ordförande i Svenska språknämnden. Han har bland annat skrivit den svenska språkvårdens och språkpolitikens historia i böckerna *Åra, rikedom, reda* och *Tradis och funkis* (2002 respektive 2003, båda utgivna i Svenska språknämndens skriftserie).

Fråga 1. Det är inte så underligt att jag är starkt positiv till propositionens huvudmål. Tidigt på 90-talet började Svenska språknämnden arbeta i den här riktningen. Många uppfattar nog i dag målen som mer eller mindre självklara.

Den mest intressanta frågan är kanske vad det ska innebära att svenskan är huvudspråket i Sverige och att svenskan är

det samhällsbärande språket. En kraftfull tolkning är att svenska ska vara det gemensamma språket i Sverige, vare sig det nu är ens modersmål eller andraspråk, det språk man kan förutsätta att alla som är stadigvarande bosatta i landet begriper och kan uttrycka sig begripligt på.

Här ser man genast risken för konflikt med det mål som handlar om invandrar- och minoritetsspråkens status. Att dessa språk ska få användas inbördes i Sverige är en självklarhet, men det kommer att förbli ett stridsäpple i vilken utsträckning talarna kan kräva att bli förstärkta av medborgare med andra språk eller i vilken utsträckning de kan kräva utbildning i och på sitt språk på olika nivåer. En tänkvärd möjlighet är att EU:s nationer fortfar att ta ansvar för sina respekti-

ve nationalspråk medan unionen upprättar en kommission för de EU-språk som inte är nationella och fastställer dessa gruppers språkpolitiska rättigheter och skyldigheter samt står för de utgifter som en sådan politik innebär.

Fråga 2 och 3. Vad ska den nya organisationen göra som inte redan fungerar bra? För det första måste en kompetens byggas upp på det språkpolitiska området och goda kontakter etableras med departementen. Meningen är ju att alla nya och gamla reformer ska granskas från språkpolitisk synpunkt. Det gäller att vänja politiker och andra myndigheter vid en sådan ordning. (En sak som snarast måste aktualiseras är t.ex. lärarutbildningen i svenska som andraspråk.) För det andra

ska servicen gentemot allmänheten på vissa punkter uppgraderas. Dialektarkiven bör t.ex. sätta till alla klutar för att färdigställa ordboken över Sveriges dialekter. Detta uppdrag måste fullgöras innan man kan ta itu med annat, t.ex. att dokumentera det samtida icke-offentliga språket, framför allt i urban miljö. För det tredje behövs också insatser för minoritets- och invandrarspråk på det infrastrukturrella planet. Här bör man t.ex. samarbeta över nationsgränserna för att åstadkomma nya eller modernisera gamla ordböcker och andra språkhjälpmedel. Samarbete är väsentligt också i fråga om att initiera forskning och utvecklingsarbete inom myndighetens hela ansvarsområde. Myndigheten ska vara drivande och inspirerande, även om kanske både pengar och arbetskraft måste hämtas från annat håll.

Kaisa Syrjänen-Schaal

Kaisa Syrjänen-Schaal är huvudsekreterare i en pågående statlig utredning om de finska och sydsamiska språken i Sverige. Ett första betänkande kom i våras, *Rätten till mitt språk* (SOU 2005:40). Svaret grundar sig på ett minoritetsspråkigt perspektiv och tar sin utgångspunkt i utredningens arbete.

Fråga 1. Från ett minoritetsspråkigt perspektiv är de nya språkpolitiska målen ofullständiga. Det är givetvis bra att även minoritetsspråken nämns i målen, men skrivningen i målsättningen överensstämmer inte med Sveriges internationella åta-

ganden för de fem nationella minoritetsspråken. Sveriges åtagande innebär att de nationella minoriteterna har "rätt att lära sig sitt minoritetsspråk" (artikel 14 ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter). Det innebär en rätt att "tillägna sig språket", precis som målet för det svenska språket, och inte bara "utveckla och bruka" språket.

Kaisa Syrjänen-Schaal: Från minoritetsspråksperspektiv är målen ofullständiga.

Fråga 2. Eftersom det nu blir ett statligt språkvårdsorgan, som även skall omfatta finska, meänkieli, romani chib och jiddisch, så är förhoppningen att dessa språk blir mer synliga i samhället och att majoritetsbefolkningens kunskaper om dessa språk skall öka. Detta skulle stärka

språkens status i Sverige. Ett organ för språkvård har funnits för finska språket i Sverige i 30 år. Frågan är om den nya ordningen kommer att bli en förbättring för finskans del, om man tänker på att den nya myndigheten får en rad nya uppgifter och att tillkommande ekonomiska medel är relativt små. För finskans del minskas därmed de faktiska ekonomiska resurserna avsevärt jämfört med de resurser Sverigefinska språknämnden nu har till sitt förfogande.

Fråga 3. Som chef skulle jag omgående inleda ett nära samarbete dels med företrädare för minoritetsgrupperna för att utvärdera de faktiska behov som finns på språkvårdens område för respektive språk och för att ge dessa grupper möjligheter till inflytande, dels med Sametinget och det samiska språkvårdsarbetet. Ett av minoritetspolitikens tre mål är ju att ge mi-

noriteterna möjlighet att påverka i frågor som berör dem. Jag skulle även se till att minoritetsspråken ges utrymme och synliggörs i den nya myndighetens arbete.

Anders Ljunggren

Anders Ljunggren är generalsekreterare i Föreningen Norden. Han är också ledamot i Svenska språknämndens medlemsförsamling.

Fråga 1. Jag anser att detta är rimliga mål. De kan till och med betecknas som ambitiösa. De två första målen kan sägas vara uppfyllda redan nu även om domänförluster hotar. Politiken för att uppfylla målen blir avgörande för hur avgörande målen visar sig bli. Enligt svensk lag har vi i dag rätt till god hälsa! Jag anser inte att det i regeringens förslag motiverats på godtagbart sätt varför man inte vill införa en lag angående svenska språket. De invändningar som framförs betraktar jag som irrelevanta. Jag menar också att regeringen undviker att ta ställning till hur domänförluster ska motverkas. Det gäller exempelvis krav på att avhandlingar på främmande språk ska föras med svensk-språkiga sammanfattningar.

Det mest positiva är att statsmakten ger Sverigebor med annat modersmål än svenska rätt att lära sitt modersmål. Förhoppningsvis kan grunden nu läggas för en genomtänkt politik när det gäller språkliga minoriteter. När det gäller rätten att lära främmande språk hoppas jag att innebörden är att alla ska ges möjlighet att lära sig två främmande språk. Engelskan är outhärlig, men det växande ointresset för många andra främmande språk i Sverige är oroande.

Det största problemet är att den starka

ställning som ömsesidig språkförståelse i Norden har i Svenska språknämndens ändamålsparagraf och verksamhet egentligen inte alls rymts i de fyra mål som formulerats. Det är också illavarslande att i det avsnitt som handlar om nordisk språkförståelse i propositionen så talas det nästan uteslutande om nordiskt samarbete – inte om åtgärder i Sverige för att säkra ömsesidig språkförståelse i Norden.

God grannspråkförståelse berikar insikterna i det svenska språket. Jag hoppas riksdagen lägger till *god nordisk språkförståelse* som ett femte mål för svensk språkpolitik. Det är en förfärlig domänförlust som görs om vi inte längre kan använda svenska språket i umgänget med grannarna och om nya generationer inte utan översättning kan förstå danska och norska.

Fråga 2. Till att börja med kommer flertalet inte att märka särskilt mycket. Jag hoppas att de något utökade resurserna kommer att leda till en större medvetenhet i statusvärden när det gäller svenskan och minoritetsspråken. Jag hoppas exempelvis att rätten att bruka svenska i EU-sammanhang i större utsträckning kommer att hävdas.

Förhoppningsvis får vi ingen negativ reaktion till följd av att språkvärden nu blir myndighetsutövning.

Fråga 3. Jag skulle verka för att den kompetens som finns i Svenska språknämnden ges en ledande ställning i den nya myndigheten. Därefter skulle jag avgå och be regeringen utnämna en chef som är bättre lämpad att leda just en sådan organisation. ■

Ett jämställt ord etableras

KARIN MILLES

Ett vanligt klagomål är att det inte finns något vardagligt och neutralt ord för flickors könsorgan i stil med *snopp*. Men i 2006 års upplaga av Svenska Akademiens ordlista kommer det att stå "*snippa* lanserat ord för kvinnans könsorgan". Karin Milles har undersökt om lanseringen haft resultat.

Att förändra språket för att förändra samhället är ingenting nytt. En av den moderna tidens stora sociala förändringar, feminismen, har gett upphov till ganska många språkvårdande insatser. Det var framförallt i USA som feminister under den andra vågens feminism på 1960- och 1970-talet visade hur språket kodar och för vidare kulturens negativa värderingar om kvinnor. Att förändra språket blev en strategi för frigörelse.

I Sverige har denna språkvårdande verksamhet varit mycket mindre, och den har framförallt drivits av språkvårdande instanser och inte av feministrörelsen som i USA.

Snoppavundsjukan¹

En grundtanke i Freuds beskrivning av den lilla flickans psykosociala utveckling är att hon är avundsjuk på att pojkar har en penis: "Hon upptäcker en brors eller lekkamrats påfallande synliga, stora penis, erkänner den genast som ett överlägset motstycke till sitt eget lilla och dolda organ, och är från det ögonblicket hemfallen åt penisavunden." (Freud 1998:276)

Här är inte platsen att diskutera giltigheten i Freuds teorier, men citatet kan användas som avstamp till en beskrivning av problematiken kring att vi inte har något ord för flickors könsorgan.

Kvinnlighet definieras ofta som en brist enligt språkvetaren Deborah Came-

ron. Så här låter det i en nyutkommen barnbok:

Förut var allt enkelt för Max. För det första fanns det dom med snopp. För det andra fanns det dom utan snopp. Och för det tredje var dom med snopp starkare än dom utan snopp. Uppenbarligen för att dom hade snopp!

(ur *Har loppän snopp?* av Thierry Lenain & Delphine Durand).

Men flickor har ju likaväl som pojkar ett könsorgan. Vad är det som gör att flickors kön inte verkar finnas, och vad är det hos pojkarnas könsorgan som gör att det värderas högre? Är det synligheten (vilket verkar vara vad Freud antyder)? Kan man då inte bara påpeka för alla barn att flickor också har ett kön och att graden av synlighet inte har något med värdet att göra? På så sätt skulle vi bespara flickorna penisavundens pina och få pojkarna att inse att flickorna har något eget.

Och det är här språket kommer in. Freud omtalar flickans könsorgan bara med en mycket allmän beteckning: *organ*. Pojkens könsorgan benämns däremot med det specifika ordet *penis*.

Detta kan kopplas till att vissa specifikt kvinnliga företeelser saknar språkligt uttryck, som en följd av att språket avspeglar ett manligt perspektiv på världen. Flickan avundas alltså pojken hans penis, inte för att den är något "överlägset motstycke" till hennes eget könsorgan, utan för att hon inte vet om att hon har något eget, vilket i sin tur beror på att hon inte har något ord för det.

Hur kan det komma sig? Någon lexikal

lucka på språkssystemnivå handlar det ju inte om; det finns trots allt många benämningar för flickors könsorgan, både sådana som står i lexikon och sådana som är mer förankrade i talspråket. Problemet rör snarare ordens lämplighet. De befintliga orden anses ofta olämpliga på något sätt: de passar bäst att använda hos doktor men sämre i vardagliga situationer (exempelvis *slida*, *vulva*), de kan ha negativa konnotationer eller används som skällsord, de kan associera till avföring (exempelvis *stjärt*, *framstjärt*).

Detta gör att faran är tudelad. Antingen känner flickan inte till något ord, och då vet hon inte om att hon har ett kön alls. Eller så har hon negativa och olämpliga ord, som lär henne att hennes kön är mindre värt.

Men om nu problemet har med språket att göra, kan man kanske använda språket för

Genom att införa ett neutralt ord kan man visa att flickor också har ett kön.

att lösa det. Genom att införa ett neutralt ord kan man visa att flickor också har ett kön, och att det är lika bra som pojkarnas.

Här finns det i princip två vägar att gå. Den ena är att förorda användningen av ett redan befintligt ord, men då måste man först omvärdera och tvätta bort negativa eller olämpliga bibetydelser. Vad gäller de folkliga orden handlar det om strategier liknande de som homosexuella har gjort när de återtagit skällsorden *bög* och *flata* eller när invandrare återtar *svartskalle*. För de andra orden handlar det snarare om att utvidga bruket till nya domäner som inte endast är medicinska.

Den andra vägen är att lansera ett ord som är nyskapat eller tidigare bara haft en begränsad spridning, exempelvis *snippa*.

Snippa

Ordet *snippa* kan vara värt att kommentera, då det verkar vara ett ord som har goda möjligheter att bli det neutrala ord som efterfrågas. Hur ordet uppstod och hur länge det använts, är svårt att veta. Antagligen är det en metafor som syftar på formen hos antingen en gräddsniipa eller båttypen snipa, d.v.s. en avlång och smal form eller behållare. Uppgifter finns om att alternativet *snipa* har använts lokalt redan på 50-talet (Dagrin 2004). *Snippa* dyker upp på allvar i debatten kring milennieskiftet, då det vinner läsaromröstningar (i Aftonbladet 1998, i Tidningen Förskolan 2001), lanseras av RFSU (kring 2001) och börjar förespråkas i tidningsartiklar om ämnet. Det togs också upp i en nyordlista i Språkvård 2003/1 och det anbefalls i Svenska språknämndens databas Frågelådan.

Språkvård brukar i typfallet drivas av någon myndighet eller liknande. I det här fallet kan vi se flera olika aktörer. Framförallt drivs frågan av RFSU, Riksförbundet för sexuell upplysning, som har ägnat frågan uppmärksamhet i flera nummer av sin tidskrift Ottar samt drivit ett förskoleprojekt i Malmö där ett delsyfte var att lansera *snippa*. Men allmänheten har antagligen framförallt kommit i kontakt med frågan genom texter skrivna av enskilda författare och journalister i tidningar, tidskrifter och några få böcker.

Hur ser då det faktiska språkbruket ut? Har debatten haft någon effekt, eller har vi fortfarande inget ord för att benämna flickors kön? För att försöka besvara den frågan har jag genomfört en enkätunder-

sökning bland förskolepersonal och studenter. I enkäten, som var kort, ställdes frågan: "Vilket ord brukar du använda a) om pojkars könsorgan b) om flickors könsorgan?" Genom att efterfråga benämningen på pojkars könsorgan bekräftades att *snopp* är det etablerade uttrycket, då detta ord förekom i så gott som alla svar. Det fanns även plats för eventuella kommentarer, och förskolepersonalen ombads också att skriva ner i vilka situationer de brukade använda orden. Sammanlagt 348 enkäter har samlats in.

Förskolor har tillfrågats i Stockholm, Nora och Alingsås. 5 % av informanterna anger att de inte har något ord för flickors könsorgan. Men de resterande enkäterna gav 27 synonymer för flickors kön. Den vanligaste benämningen är *snippa* som förekommer i 32 % av enkäterna (läggs de ihop med *snipa* blir siffran 39 %). Här finns det ganska stora regionala skillnader. *Snippa* dominerar starkt i stockholmsenkäten (40 %) men inte alls på samma sätt i Nora (11 %) eller Alingsås (15 %). *Slida* och *stjärt* är ganska vanliga, (17 respektive 15 %), liksom *springa* (10 %).

Enkäter besvarades också av studenter vid Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. Så stor andel som 17 % av informanterna anger att de inte har något ord för flickors könsorgan. De resterande enkäterna gav 61 synonymer. De vanligaste benämningarna är *slida* (20 %) respektive *snippa* (18 %). *Stjärt* och *framstjärt* är också ganska vanliga (9 % respektive 7 %), liksom *underliv* (6 %), och närmast kommer faktiskt ordet *fitta* (5 %).

De två enkäterna uppvisar vissa skillnader. I förskoleenkäten har ett ord (*snippa*) en ganska dominerande ställning. I studentenkenäten dominerar inget ord på

samma sätt, utan synonymerna fördelas något jämnare. I studentenkäten är ett av de sex vanligaste orden faktiskt *fitta*. Detta ord förekommer ingen gång i förskoleenkäten, vilket troligen beror på att ordet är så pass stigmatiserat.

Alla synonymerna som enkäterna har gett visar med all tänkbar tydlighet att det inte finns någon lexikal lucka på systemplanet – det finns en oerhörd mängd ord för flickors könsorgan – sammanlagt 70 ord om resultatet från enkäterna läggs samman, se tabellen! Däremot ger dessa olika ord olika associationer och är ofta negativt laddade för många, vilket gör att enskilda språkbrukare kan uppleva att de inte har något ord, att de har en lucka i det individuella ordförrådet.

Att andelen personer som uppger att de inte har ett ord är lägre i förskolan kan

tolkas på flera sätt. En förklaring är att förskolepersonalen i och med sitt arbete dagligen kan ha användning för ett ord (när de hjälper barnen vid toalettbesök, talar om kroppen etc.), vilket inte alla studenter har. En annan förklaring, som naturligtvis samspelar med den första, är att de kampanjer som RFSU drivit har gett särskilt stor effekt inom förskolan. För detta talar den högre frekvensen för *snippa* i förskoleenkäten, som ju är det ord RFSU förespråkade i förskoleprojektet.

Synonymmönster

Om vi studerar de 70 synonymerna som kom fram i enkäterna kan vi skönja en hel del mönster. För det första är några av orden metaforer hämtade från naturen (*blomma, mussla, snäcka*), för det andra uppvisar de sinsemellan vissa form- och

Tabell. Sammanställning av alla synonymer från enkäterna

blomma	kisselikiss	mellan benen	rumpa
det kvinnliga	kisselina	miff	sköte
könsorganet	kisselisa	muff	slida
dosa	kissemaja	muffsa	smula
där fram	kissemurra	murra	snipa
där nere	kisseriet	murvetossa	snipp
fia	kissibur	mus	snippa
fiffi	kissimurra	mussla	snuppa
fitta	kisstjärt	mutta	snutta
framrumpa	knopp & springa	mutte	snäcka
framstjärt	kussimurra	necessär	snäcka & pärla
grej	kön	pilla	springa
greta	könsorgan	plurra	stjärt
höna	lilla asken	possolina	tisse
kiss	lilla musen	prilla	underliv
kissa	lilla stjärten	pulla	vagina
kissblomma	lillstjärt	puppa	vulva
kisse	lottan	ros	

Ljudmässiga likheter som att de ofta börjar på bokstäverna *k*, *m* eller *s*, är tvåstaviga och slutar på *-a*. Detta visar att orden inte bildas slumpmässigt utan gärna ansluter till befintliga mönster.

Synonymen *snippa* kan vara värd att se lite närmare på, eftersom den har en stark ställning i debatten och också är ett av de vanligaste orden i både förskole- och studentenkäten. Detta ord har vissa egenskaper som kanske kan förklara dess popularitet och också talar för dess fortsatta utbredning.

Vi ser att det ansluter till ett flertal av mönstren bland synonymerna. Antagligen är det som sagts ovan skapat som en metafor som syftar på formen hos antingen en grädd- eller båtsnipa. Kanske är det en styrka att metaforiken här inte är hämtad från naturen, vilket gör ordet mer vardagsbetonat än poetiskt. Varken *gräddsni-pa* eller båttypen *snipa* är heller ord som används särskilt frekvent, vilket säkert också är positivt då det försvagar bildledets påverkan och kan göra den nya användningen mer självständig.

Den andra egenskapen är att det börjar på *sn-*, vilket också flera andra av synonymerna gör. Anledningen till att så många av synonymerna börjar på *sn-* kan kanske stå att finna i ljudsymbolismen, tanken att vissa ljud och ljudkombinationer hänger ihop med vissa betydelser. Abelin (1999), som studerat ljudsymbolismen i svenskan, har visat att den initiala konsonantkombinationen */sn-/* verkar ha viss pejorativ betydelse. Men här är

det förmodligen inte mer nedsättande än det är för exempelvis *snopp*.

Den tredje egenskapen är att det innehåller vokalparet *i* och *a*. Det mönstret finns i några av de vanligast förekommande orden (*fitta*, *slida*), liksom också i många andra ord, som på antingen neutralt eller klart nedsättande sätt betecknar kvinnliga individer, exempelvis *flicka*, *frilla*, *kicka*, *kvinna*, *piga*, *slinka*, *stinta*. Det finns naturligtvis många substantiv som inte har dessa specifikt kvinnliga betydelser (*ficka*, *hicka*), men däremot är det svårt att finna särskilt många exempel på substantiv med någon klar manlig koppling. Möjligen kan man anföra *prilla*, slang för portion snus, som ett ord med viss manlig konnotation, men faktum är att det också förekommer här

som en av synonymerna för flickors könsorgan.

Den fjärde egenskapen är att ordet ansluter till en vanlig form för ett smeknamn bildat till ett kvinnonamn, d.v.s. är ett tvåstavigt ord med initial betoning och *-a* i slutet. Det kan förstärka både dess koppling till kvinnlighet och dess vardagliga karaktär.

Sedan finns det en egenskap hos ordet, som det inte delar med någon av de andra synonymerna, nämligen att det bildar ett formmässigt tilltalande par med *snopp*. Denna likhet är inte bara tilltalande i största allmänhet, utan kan tydligt kopplas till hur vi förstår och konstruerar kön i vårt samhälle.

För det första förstår vi gärna manligt och kvinnligt som ett grundläggande konceptuellt par i vår kultur, där de två delarna är som två sidor av samma mynt –

Snippa innehåller vokalparet *i* och *a*. Det mönstret finns i några av de vanligaste orden.

kön. Att ordparet liknar varandra blir då en symbolisk representation av hur vi förstår kön som idé. Formlikheten består i detta fall av att de ingående konsonanterna är desamma, och placerade likadant: *sn : pp*.

För det andra uppvisar inte paret total symmetri. Vi förstår inte manligt och kvinnligt som två likadana eller likvärdiga delar i ett par, utan manligt och kvinnligt konstrueras också som olika och med olika värde. Detta kommer till uttryck i ordparet genom att det manliga ordet innehåller vokalen *o*, medan det kvinnliga ordet innehåller vokaler *i* och *a*, d.v.s. olikhet både vad gäller vokalernas kvalitet och antal. Olikheten skapar också asymmetri. Visserligen blir *snippa* det kvantitativt – bokstavs-, fonem- och stavelsemässigt – längre ordet, vilket gör det överordnat. Men två andra egenskaper placerar i stället *snippa* under *snopp* i hierarkin. Ordet *snippa* kan ses som en bildning till ordet *snopp*, då det överensstämmer med andra feminina ord som skapats till manliga huvudord med hjälp av en ändelse på *-a* (exempelvis yrkesbeteckningen *kocka* som skapats till *kock*). Detta gör *snippa* till det markerade och sekundära ordet, och stämmer väl överens med den kulturella föreställningen om kvinnan som ”det andra könet”. Växlingen mellan *o* och *i* kan också förstås som en symbolisk representation av tanken om kvinnligheten som det ”mindre” könet (se t.ex. Freudcitatet ovan). Just vokalen *i* anses ha starka ljudsymboliska kopplingar till just litenhet, svaghet och betydelselöshet.

Sammantaget stämmer ordparet *snippa*

och *snopp*, vare sig vi tycker om det eller inte, väl överens med vår kulturella förståelse av kön. Det kan antagligen ha medverkat till att göra *snippa* till ett ord som många människor har tagit till sig och börjat använda.

Lyckad språkvård?

Kommer det språkvårdande initiativet att krönas med framgång? Blir *snippa* det ord som alla kommer att välja? Och kommer det i så fall att leda till ökad jämställdhet och kvinnofrigörelse?

Något som talar emot att *snippa* kommer att etableras som det neutrala alternativet är om ordet får en nedsättande betydelse på liknande sätt som *kona*, *frilla* och *käring* i de svenska dialekterna, d.v.s.

laddas med de negativa föreställningar som finns om kvinnor och sexualitet (Svahn 1999). Våren 2005 skakades Dramatiska Institutet av en skandal då en student läste upp en pornografisk novell för en grupp förskolebarn. I novellen användes ordet *snippa*. Delar av novellen lästes upp i radio

Ordparet *snippa*
och *snopp*
stämmer överens
med vår kulturella
förståelse av kön.

och gick också att få tag på via nätet. Det finns också andra tecken på att *snippa* håller på att etablera sig som en benämning också på vuxna kvinnors kön. I Vecko-Revyn 2005/2 används ordet i en artikel om orgasm. Det är inte otroligt att ordet då kan laddas med (negativa) sexuella konnotationer som gör att människor inte tycker att det är lämpligt att använda som benämning på flickors kön.

Men å andra sidan, ordet används utan

kommentarer om flickors kön i Divan, en tidskrift om psykoanalys, nr 2002/1–2. I barnboken *Har loppa snopp?* används ordet på ett självklart sätt och utan att förklaras. Dessutom har det under hösten 2005 satts upp en barnpjäs med titeln ”Snopp och snippa” på Backateatern i Göteborg. Dessa tre exempel, sammantaget med det faktum att ordet kommer att tas med i den trettonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista, talar starkt för att ordet är här för att stanna.

Om det nu är så att de språkvårdande initiativen burit frukt, och *snippa* i en nära förestående framtid kommer att etableras som den vardagliga och neutrala benämningen på flickors kön, så återstår det att se om detta ger några positiva effekter för flickors syn på sitt eget värde. En fara är här om ordparet *snippa–snopp* på ett symboliskt plan bidrar med att cementera idén om kvinnan som ”det andra könet”.

Men för att slå an en hoppfull slutton som indikerar att åtminstone en flicka som använder ordet har en positiv syn på sitt kön, kommer här en liten historia från det verkliga livet, berättad av en vän:

Siri, tre år, sitter i bilen tillsammans med sin mamma och lillasyster. Hon är bekymrad.

- Mamma, det är så synd om pappa!
- Varför då?
- Han har ju ingen snippa! ■

LITTERATUR

- Abelin, Åsa, 1999: *Studies in sound symbolism*. Göteborg: Department of Linguistics, Göteborgs universitet.
- Cameron, Deborah & Kulick, Don, 2003: *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dagrén, Bengt G. 2004: *Stora fula ordboken. Baktlade ord på språkets bakgård*. Stockholm: Carlsons.
- Freud, Sigmund, 1998: *Sexualiteten. Samlade skrifter av Sigmund Freud. V*. Natur och Kultur. Stockholm.
- Svahn, Margareta, 1999: *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen: skällsord, stereotyper och könskonstruktioner*. Stockholm: Carlsson.

NOT

1. Uttryck från kolumnen ”Det saknas bra namn på vårt kön” av Lena Sundström, Metro 6.9.2000

Karin Milles blev fil.dr 2003 vid Stockholms universitet på avhandlingen ”Kvinnor och män i möte. En samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten”. Hon medverkade senast i Språkvård 2003/4 med artikeln ”Makten över mötet”.

annons folkuniversitetet

Undvikbar

I sjukvården talar man om *undvikbara* dödsfall – dödsfall som på något sätt går att undvika. När jag hör det blir jag förvirrad. Kan man inte uttrycka detta utan ordet *undvikbar* – finns det något annat ord?

Kristina Linden,
Landstinget i Kalmar län

Svar: Vi har *oundviklig* för det som inte kan undvikas. Motsatsen till *oundviklig* borde vara *undviklig*. Något sådant ord är emellertid inte upptaget i ordböckerna. Det verkar ju konstigt att det finns ett negerat uttryck som inte skulle ha någon direkt positiva motsats. Men det finns andra exempel på ord som börjar med *o-* och slutar på *-lig*, som inte har positiva grunduttryck, t.ex. *oavvislig*, *obotlig*, *oemotståndlig*, *oklanderlig*, *otröstlig*.

Nu kan man ändå hitta *undviklig* i olika texter, men ännu vanligare verkar *undvikbar* vara. Inte heller det hittas i ordböckerna. Det torde ändå för de flesta vara bättre än *undviklig*. Efterleden *-bar* uttrycker ofta starkare än *-lig* att det är möjligt att göra något genom aktivt handlande: *bäddbar*, *flyttbar*, *vikbar*.

Någon bra synonym till *undvikbar* (eller *undviklig*) är svårt att komma på. Synonymer till *oundviklig* just i de här sammanhangen är t.ex. *oundkomlig*, *oundgåelig*, *ofrånkomlig*. Men det hjälper inte stort. Orden *undkomlig*, *undgåelig*, *frånkomlig* saknas i lika hög grad som *undviklig* och *undvikbar*.

Att skriva *onödiga dödsfall* verkar slängigt och antyder att dödsfall, t.ex. på grund av dödliga sjukdomar, skulle vara nödvändiga. Så vi menar att man kan använda *undvikbar*.

Birgitta Lindgren

Vågrätta

Vad är rätt: det *vågrätta* eller det *vågräta* avståndet?

Elisabeth

Svar: Det heter *det vågräta avståndet*. Det är här fråga om bestämd form av adjektivet *vågrät*. Formen *vågrätt* används vid *t-böjning* (neutrumböjning), t.ex. *ett vågrätt avstånd*. Att man (just nu) hittar 402 dokument på Google som innehåller *vågrätta* får nog tillskrivas det faktum att efterleden *rät* blandas ihop

formmässigt med adjektivet *rätt*, som ju i bestämd form heter *rätta*, t.ex. *det rätta svaret*.

Claes Garlén

Kvinnlig könsstympling

På min arbetsplats använder vi termen *kvinnlig könsstympling*. Första gången jag hörde detta reagerade jag intuitivt negativt. Jag kan inte riktigt sätta fingret på vad det är.

Eva Magnusson,
redaktör, Socialstyrelsen

Kvinnlig könsstympling har tidigare benämnts *kvinnlig omskärkelse* men gör det inte längre.

Svar: Kvinnlig könsstympling har tidigare benämnts *kvinnlig omskärkelse* men gör det inte längre. Benämningen *omskärkelse* syftar numera

enbart på ingrepp på män. Enligt Nationalencyklopedin betecknar *könsstympling* på samma sätt enbart ingrepp på kvinnor. Följaktligen skulle man inte behöva använda ordet *kvinnlig* för att specificera att det rör sig om ingrepp på just kvinnor. Det ligger så att säga i betydelsen. Att man ändå gör det beror troligen på att benämningen *könsstympling* ibland används i en vidare betydelse om båda könen, t.ex. i kvällstidningarnas rubriker vid sexuellt relaterade brott. Men det är ju en annan sak.

Rickard Domeij

Ogjort väder

Jag vill gärna veta hur man skall tolka orden i uttrycket *ute i ogjort väder*. Själva uttrycket i sig förstår jag, men vad är egentligen *ogjort*?

Mikael Johansson, Gävle

Svar: Uttrycket *ogjort väder* fanns redan i fornsvenskan, d.v.s. under medeltiden. Det betydde då 'väder som inte är färdigt, d.v.s. säkert'. Det användes framför allt vid sjöfart. Men idiom lever sitt eget liv. De är uttryck som

betyder någonting annat än vad de enskilda orden betyder. Det konkreta uttrycket om vädersituationen har helt lämnat vädret och kommit att användas om en situation i allmänhet. Uttrycket betyder ju att någon agerar utan att det finns riktiga skäl för det.

Erika Lyly

Oklart namn

Nu har Sveriges kommuner och landsting som förbund ställt till det genom att ge sig ett egennamn som de själva skriver enligt följande *Sveriges Kommuner och Landsting!* Vilken styggelse. Har ni kommit fram till på hur vi på bästa sätt ska hantera detta?

*Ewa Knutsson,
Tandläkartidningen*

Svar: Namnet är olyckligt, eftersom när man hör det sägas inte kan veta om innebörden är 'de kommuner och landsting som finns i Sverige' eller om det är själva förbundet som avses. I skrift känner man sig tvingad att skriva med versaler för att denna skillnad ska framgå. Vi har ingen särskild

rekommendation som gäller just detta namn, men vi nämner ju i våra skrivregler att namn i vilka *Sverige* eller *Svenska* ingår kan ha versal på det följande ordet. Eftersom orden *kommuner* och *landsting* är samordnade, ser det bäst ut rent grafiskt att skriva dessa ord med inledande versaler. Rimligare namn vore *Sveriges kommun- och landstingsförbund* eller *Kommun- och landstingsförbundet*.

Claes Garlén

Tack på tack

Värför har man i Sverige börjat säga *tack* som svar på ett *tack*?
–Tack för länet.
–Tack!
Tidigare var det väl vanligare att man svarade *väl bekomme* eller *ingen orsak* (som i engelskan och kanske andra språk).

*Patric Eghammer,
Litorina folkhögskola*

Svar: Att svara *tack* på ett *tack* är inte särskilt nytt. Det är nog inte heller bara i svenskan som man gör det. I det fall du nämner att någon lämnar tillbaka något och tackar för länet, så kan

man förklara svaret *tack* med att den som får tillbaka det utlånade tackar för det.

När en expedit tackar för ett *tack* från en kund, kan det tyckas mindre relevant. Men även där kan man tänka sig att expediten vill tacka kunden för besöket och köpet. Att i en sådan situation svara *för all del, var så god, det var så lite*, verkar nog i de flestas öron lite uppnosigt.

Birgitta Lindgren

Upprepning av det

När jag spontanskriver brukar jag ofta hamna i situationer där ordet *det* används två gånger i rad: "Är det det som menas med ambivalens?" Hittills har jag skrivit om de meningar där detta inträffat. Min fråga är dock om det går att använda *det* två gånger i följd?

Naseer Alkhoury

Svar: Det här är den vanligaste orddubblingen i svenskan. Men dubbling kan också uppstå då ett verb i slutet av en bisats upprepas i början av den efterföljande huvudsatsen: "Fast barnbarnen kom, kom inte mor-mor."

Visst är sådana här

meningar korrekta, men man brukar ändra dem när man redigerar texter.

Claes Garlén

Läs

I ett e-postmeddelande som jag fick stod det så här: "min tv (läs skrot-hög) fungerar kasst". Jag har sett andra använda *läs* + något ord så här, och jag undrar om det är korrekt svenska.

Henrik

Svar: Visst kan man skriva så. Det har blivit allt vanligare. Man ger läsaren anvisning om hur något uttryck skall tolkas. Man kan förstås fråga sig varför man inte från början använde det uttryck som man anger efter *läs*. Men anledningen kan vara att man citerar någon och sedan vill lägga till vad man tror sig veta ligga bakom originalets ordval. Man specificerar på ett sätt som man menar andra vill förtiga. Ett typiskt exempel är: "Vidare hävdar Beckman att sionismen är ett redskap för stormakterna (läs USA)." Här påpekar författaren att denne Beckman när han skriver *stormakterna* egentligen menar USA.

Ibland gör man ett sådant här korrigerande tillägg till något man säger själv. Ofta är det då skämtsamt som i ditt exempel.

Birgitta Lindgren

Etnisk svensk

I samband med undervisningen i en kurs i Etnicitet stötte jag på följande: "Här kan det ofta handla om att etniska svenskar hittar affärsmöjligheter i nya kundgrupper." Det framgick inte av kontexten vad som avsågs. Det visade sig när vi diskuterade artikeln att begreppet *etnisk svensk* tolkats olika av studenterna.

Några uppfattade det som att det handlade om till Sverige invandrade personer som fått svenskt medborgarskap eller tillägnat sig svensk kultur och referensramar. Andra uppfattade det i betydelsen infödda (= riktiga!) svenskar.

Har sökt litet via Språkbanken och Google men blir inte klokare. När blir man *etnisk svensk* och vad innebär det?

Margaretha Graham

Svar: Adjektivet *etnisk* betyder 'som avser ett visst folk'. Det brukar användas i

FRÅGOR OCH SVAR

www.språknämnden.se www.spraknamnden.se

fall som *etnisk musik*, *etnisk rensning*. Det är däremot svårare att förstå vad det skulle betyda i fraser som *etnisk svensk*. Men det brukar stå som uttryck för en representant för det svenska folket, framför allt som har svenska som modersmål och som har en bakgrund här i landet sedan några generationer tillbaka (oklart dock hur många!). Uttrycket står då alltså i motsats till *svensk med invandrarbakgrund* och liknande uttryck. Något lyckat uttryck är det inte.

Claes Garlén

State of the art

Finns det någon vedertagen svensk översättning av uttrycket *state-of-the-art* eller ska man använda det engelska uttrycket i svensk löptext?

Gunnel, Plan Sju AB

Svar: Uttrycket *state-of-the-art*, som bör undvikas i svenska texter, kan översättas med *dagsläge*, *aktuell situation*, *status* eller liknande. Mer specifikt kan man t.ex. tala om *forskningsläget* eller *det ekonomiska läget* inom ett område. Med en *lägesbeskrivning* kan man

ge en översiktlig bild av situationen. Ofta ser man den aktuella situationen kontrasteras mot framtiden i uttryck som *dagsläge och framtidsutsikter*. I engelskan används dessutom uttrycket adjektiviskt som t.ex. i *state-of-the-art technology* med vilket avses *dagsaktuell teknik, det senaste marknaden har att erbjuda*.

Rickard Domeij

Sjukskötare

Ar det korrekt för en man att titulera sig *sjukskötare* när man egentligen är legitimerad sjuksköterska?

Angeline Magnusson

Det vore helt rimligt att titeln ändrades till legitimerad sjukskötare.

Svar: Den officiella titeln är *legitimerad sjuksköterska*. Men det må vara såväl man som kvinna – med rätt till denna titel – obetaget att omtala sig själv som

sjukskötare. Många gör också det. Detta går helt i linje med att man gått ifrån titlar som *lärarinna*, *barnsköterska* och i stället använder *lärare* och *barnskötare* som könsneutrala ord.

Det vore helt rimligt att den officiella titeln ändrades till *legitimerad sjukskötare*. Det är vad som har hänt i svenska Finland samt med motsvarande uttryck i Danmark och Norge.

Birgitta Lindgren

Platta skärmar

Jag har börjat bli lite fundersam om det finns något samlingsnamn för de allt mer förekommande platta skärmarna, alltså TFT, LCD och plasmaskärmar.

Plattskärmar används ibland, men jag tycker det låter helt fel. Det känns mer som om det skulle betyda att de är konstruerade av plattor, vilket inte känns korrekt. *Flatskärmar* är lika fel, då det faktiskt finns katodrörsskärmar som har flata bildrör. Några tips?

Magnus Berggren

Svar: Den bästa beteckningen är *platta (bild)skärmar*

FRÅGOR OCH SVAR

www.språknämnden.se www.spraknamnden.se

som du också använder. Den är både enkel och begriplig. Dessutom används den av många redan.

Rickard Domeij

Höstfärger

Min finlandssvenska kusin har varit i finska Lappland och upplevt "ruskan", d.v.s. höstfärgerna i naturen på ris och träd. Finns det ett svenskt ord för detta fenomen? Kan man tala om *rodnad*? (Känns inte riktigt rätt tycker jag.) Vilka ord använder samerna som lever nära fenomenet?

Carina Sällström Stråhle

Svar: Man kan gärna använda det finlandssvenska ordet *lövbrand*. Det finska ordet *ruska* härstammar från något av de samiska språken.

Claes Garlén

Drifta

En fråga jag har galler ordet *drifta*. I många avtal och liknande förekommer exempelvis följande: "X driftar produkten Y", "X äger produkten men den driftas av Y". Det låter som talspråk – är det

verkligen korrekt att skriva så?

Stefan Sundström

Svar: *Drifta* i betydelsen 'sköta driften av' är i dag etablerat i svenskan. Det låter fortfarande lite vardagligt, men ordet behövs som en kortform till *sköta driften av*, *ansvara för driften av* etc. *Drift* hänger förstås ihop med verbet *driva*, och ibland ser man också *driva* använt med samma innebörd (*driva serverarna*), men det verbet fungerar sämre. *Driva* tolkas lätt antingen som 'förse ngt med elektricitet' eller som 'driva en verksamhet'. Observera att *drifta* i huvudsak används om utrustning och andra fysiska saker.

En helt annan sak är förstås att *drifta* ibland är förvaget och därför behöver preciseras (*sköter försäljning och reparationservice för produkten* etc.).

Ola Karlsson

Svenska språkets dag

Förhoppningsvis är följande fråga enkel: Finns det något särskilt datum som är vikt för svenska språket?

Barbro Lundin

Svar: Nej, det finns ingen sådan dag i Sverige. I svenska Finland däremot firas svenska språket den 6 november, då man i allmänhet firar svenskheten. Den kallas *svenska dagen*. Från början valdes den dagen till äminnelse av Gustaf II Adolfs dödsdag, men i dag förknippas den med det finlandssvenska samhället. Det finns också en sång som sjungs då, *Modersmålets sång*. Se <www.folktinget.fi/modersmalets_sang.html>. Egentligen är det inget som hindrar att vi i Sverige också firar svenska språket den dagen. Men vi kunde ju också fira svenska språket på Internationella modersmålsdagen den 21 februari.

Birgitta Lindgren

Underskrida

Ordet *underskrida* betyder 'inte nå upp till' men i exemplet "löparen underskred rekordet med 2 sekunder" betyder det tvärtom 'förbättra, slå', alltså *överskrida*, om man ska hårdra det.

Adolf Dahl

Svar: Här är det nog en

FRÅGOR OCH SVAR

www.språknämnden.se www.spraknamnden.se

fråga om en betydelseförskjutning. Tidigare har underskridandet förknippats med otillräcklighet. Senare har det snarare blivit en fråga om att ett visst värde inte uppnås. Jag tycker att förklaringen i Nationalencyklopedins ordbok har fångat utvecklingen: 'nä ett lägre mätresultat än det angivna'. Som motsats anges *överskrida*, och som exempel ges "asbestvärdet måste underskrida de internationella normerna". Även i exemplet med asbestvärdet är det ju fråga om att underskridandet leder till en förbättring. Betydelseförskjutningen är dock knappast ny. Också i Bertil Moldes *Illustrerad svensk ordbok* (från 1954) tas betydelsen upp: "ej uppgå till, hålla sig lägre än", heter det där.

Claes Garlén

betydelsen 'som har att göra med ett släkte, en art'. Man talar om *mänsklighetens generiska utveckling* och menar människans utveckling som art.

Inom språkvetenskapen talar man om generisk betydelse hos ord, t.ex. kan *människan* ibland stå för en individ, ibland för alla människor. I det senare fallet sägs ordet ha generisk betydelse.

I engelskan har ordet en mer allmänspråklig karaktär. Ditt exempel har säkert sitt ursprung därifrån. Ett *generiskt dokument* skulle då betyda något i stil med 'som är användbart för hela gruppen, företaget, samhället'. Man borde i stället använda något som alla förstår, t.ex. *allmängiltigt dokument*.

Rickard Domeij

Risken för sammanblandning med nuvarande magisterexamen är inget hållbart argument. Det kan inte vara besvärligare än med en ny magisterexamen än med en ny kandidatexamen eller doktorsexamen. En person med denna nya examen måste kallas något. Säger man *masterexamen* blir det *master*. Eftersom *master* inte är ett integrerat lånord, kommer många att känna sig osäkra om pluralformen.

Det är svårt att förstå varför man inte kan behålla *magister* som examensitel.

Generisk

Här på vårt företag talas om *generiska dokument*. Är detta vedertagen svenska eller är det någon svengelsk styggelse?

Jan Köhler, Ericsson
Network Technologies

Svar: Ordet *generisk* förekommer i svenskan med

Masterexamen

Vad tycker språknämnden om att universiteten nu, i Bolognaprocessens spår, kommer att införa *mastersexamen*?

Åsa Wikström

Svar: Vi anser att benämningen *masterexamen* är misslyckad. Det bör heta *magisterexamen*.

(Det bör dock vara *mastrar*, jämför *moster:mostrar*.) Med tanke på att *master* motsvarar *magister*, som en gång lånats in i svenskan, är det svårt att förstå varför man inte kan behålla *magister* som examensitel. Och, som sagt, *magisterexamen* för denna nya examen.

Birgitta Lindgren

Verktygen som fångar texten

ÅSA AF GEIJERSTAM
OCH JENNY WIKSTEN FOLKERYD

Se nära på texten! Sätt in den i ett sammanhang! Ta reda på vad författaren kan säga om den! Med frågor av dessa tre slag kan man värdera textkvalitet. Skolspråkforskarna Åsa af Geijerstam och Jenny Wiksten Folkeryd ger en snabbkurs i textbedömning.

Kraven på skriftspråklighet är höga i samhället i dag. I skolan ska barn och ungdomar förbereda sig för de varierande skriftspråkliga miljöer de möter i samhället. Här får elever skriva i många olika sammanhang: faktarutor om länder, anteckningar från tavlan, längre sammanhängande uppsatser. Många texter bedöms. Men vad räknas som en bra text – i skolan och i samhället? I denna artikel vill vi diskutera vilka faktorer man kan ta hänsyn till då man ska bedöma om

en text är bra. Exempler är hämtade från ett pedagogiskt sammanhang, men verktygen kan med fördel användas även utanför skolan.

Låt oss först titta på två texter från åttonde skolåret. De är hämtade från projektet ”Elevers möte med skolans textvärldar”, där läsande och skrivande undersökts i olika ämnen och skolår genom klassrumsobservationer, intervjuer och textanalyser.

Den första texten är skriven av Johan i ämnet samhällskunskap. Eleverna har fått i uppgift att välja ut ett politiskt parti som de *inte* skulle vilja rösta på, läsa om det på nätet och skriva om partiet.

Den andra texten (se s. 24) har författats av Hashem i ämnet svenska. Här har eleverna fått skriva berättelser i klassrummet om något de själva valt. Vi återger bara inledningen till Hashems text.

Kristdemokraterna	
3	<u>Personalistisk människosyn</u>
	Personalism är kristdemokraternas alternativ till
	huvudalism och kollektivism.
	Kristdemokraterna är inte den enskilde sig själv och
	hen inte heller bara en annan kyckling i det stora
	samhällskineriet.
	Varje människa är unik, men behöver gemenskap med
	andra för att utvecklas.
	Det kristdemokratiska samhällsarbetet tar därför sin
	utgångspunkt i människors helhet.

Text 1. Johan i skolår åtta skriver om Kristdemokraterna.

Vi ser på en gång att de två texterna är olika. Är de bra? För att uttala sig om det kan man se dem ur olika perspektiv och använda olika verktyg, d.v.s. frågor för att bedöma kvaliteten. Vi ska presentera ett antal sådana verktyg och visa vilka bilder av texterna som de olika perspektiven ger.

Texten på nära håll

En näranalys kan ge en bred bild av textens inre egenskaper, från ordval till hur den kan engagera en läsare.

Verktyg för textnära perspektiv

- Hur är texten uppbyggd?
- Hur engagerar texten läsaren?
- Är språket vardagligt eller mer specialiserat?
- Hur komprimerad är texten?
- Går budskapet i texten fram?

Hur texten är uppbyggd (verktyg a), handlar om huruvida den har en tydlig struktur och om man kan följa en röd tråd genom den. Johan rör sig kring ett enda huvudtema, den personalistiska människosynen hos Kristdemokraterna. På en yttlig nivå hänger texten samman med hjälp av språkliga markörer som "samhällsarbetet tar därför sin utgångspunkt". Ändå uppfattar inte läsaren den som sammanhängande, eftersom Johan inte utvecklar sina resonemang. Han staplar i stället enskilda tankar på varandra utan att innehållsligt knyta samman eller fördjupa dem.

Hashem gör något helt annat. Vi får en ordentlig inledning med en detaljerad miljöbeskrivning som placerar oss mitt i Phoenix slumkvarter. Vi blir också engagerade i texten (verktyg b) genom att Hashem i berättelsens första mening ger

oss en personlig värdering som lockar oss att fundera över huvudpersonen. Hos Johan syns inte det personliga ställningstagandet trots att uppgiften gällde att beskriva ett parti som man inte kunde tänka sig att rösta på.

En skillnad i ordval rör ett vardagligt eller mer specialiserat språk (verktyg c). Hashem talar om *bärs* och att huvudpersonen är *pank*, båda vardagliga ord. Johan talar om *personalism* och *sambällsmaskineri*, vilket är mer specialiserat. Skillnaden i ordval beror också på om ämnet är konkret eller mer generaliserat. Johan talar om den generaliserade människan, Hashem om ett konkret jag. Förutom ett specialiserat och generaliserat ordval har Johans text även ett mer komprimerat innehåll (verktyg d).

Den är informationstät med många innehållstunga substantiv och få verb. Första delen av Johans text innehåller exempelvis endast två verb, det relativt innehållslösa *är*. I Hashems berättelse finns däremot sju verb bara i den första meningen. Hans text är betydligt mindre tät.

Dödligt skådespel

Det är inte det smartaste man kan göra, att gå hem i de här kvarteren efter några bärs. tänkte jag men eftersom jag är pank så så finns det inte så mycket man kan göra. Det var brownridge, Phoenix slumkvarterens slumkvarter med fuktiga väggar, krossade fönster och råttor som springer omkring. Om det inte vore för reflektionen i vattenpölen skulle jag inte kunna parera det tunga slaget mot min nacke. Jag tog tag i hans arm och kastade honom över ryggen, med min handflata över hans hals kunde jag bara svagt höra hans ord.
-Towasaki! Towasaki!

Text 2. Inledningen till Hashems berättelse "Dödligt skådespel".

Både i Johans och Hashems texter går budskapet fram relativt väl (verktyg e). Texterna kan stå på egna ben; man kan som läsare förstå utan ett förklarande sammanhang. En annan sak som kan göra en text svårförståelig är stora formella brister. Detta kan gälla stavning, interpunktion, styckeindelning, fullständiga meningar och så vidare. Ett exempel på detta är Johans mening "Kristdemokraterna är inte den enskilde sig själv nog",

där någonting uppenbarligen är utelämnat.

Texterna skiljer sig alltså åt på punkt efter punkt. Där den ena är vardagsspråklig och luftig är den andra specialiserad och informationstät. Kan man då säga att den ena är bättre än den andra? Ja, med ett rent textnära perspektiv är kanske Hashems text bättre än Johans, främst i uppbyggnaden. Men inget absolut svar finns på denna fråga. Det räcker inte att endast göra en textnära analys. Avgörande är också sammanhanget där texterna skrivs och skall användas.

Text och sammanhang

En text skapas alltid i ett visst sammanhang, för ett visst syfte och i en viss tradition. I detta fall vill vi diskutera på vilket sätt elevernas texter anknyter till, står i dialog med, andra texter som de brukar se ut inom de olika ämnen där de skrivits. Vi vill också diskutera det sammanhang som gäller hur textuppgiften formulerats, och vilka krav som ställs i skolsituationen.

Verktyg för text och sammanhang

- a) Hur anknyter texten till andra texter och textmönster i ämnet?
- b) Är texten anpassad till de krav som ställts på den i uppgiften?

Texter i olika skolämnen ser olika ut (verktyg a). Typiskt för beskrivande texter är bland annat att verben ofta uttrycks i presens, att man talar om klasser av individer (*människan* i stället för ett konkret *jag*) hellre än konkreta personer och att språkbruket är relativt specialiserat. På alla dessa punkter påminner Johans text om en typisk beskrivande text. Beskrivan-

de texter brukar också vara uppbyggda så, att det som skall beskrivas tydligt identifieras för att sedan beskrivas, exemplifieras och eventuellt utvärderas. Johan har genom rubriksättning och den första meningen identifierat att texten skall handla om kristdemokraternas personalistiska människosyn. Däremot är kopplingen mellan identifieringen av ämnet och fortsättningen inte alldeles tydlig. Sammantaget är dock Johans text bra om man utgår från hur texter som handlar om politiska partier brukar se ut.

Berättande texter används ofta inom kreativt skrivande i skolans svenskämne. Hashems text är ett exempel på sådant berättande skrivande. Typiskt för berättande texter är att vi som läsare inledningsvis orienteras i vad berättelsen kommer att handla om. Sedan följer ett antal händelser som leder till en upplösning. I motsats till beskrivande texter är berättande texter ofta fyllda av konkreta personer. Alla olika tempusformer används, texten är detaljrik och ordvalet är vardagsspråkligt. På alla dessa punkter påminner Hashems text om andra berättande texter. Valet av innehåll, det faktum att vi i texten befinner oss i skumma kvarter och att det begås ett brott, leder dessutom tankarna mer specifikt till andra deckarhistorier. Med utgångspunkt i de förväntningar som kan finnas på en berättande text av detta slag är Hashems text bra.

Om vi vänder blicken från de genreförväntningar som ämnet skapar och i stället ser på skolsituationen, vad händer då med vår syn på texten som bra eller dålig? Vilka krav har ställts på texterna (verktyg b)? Finns det någon tänkt läsare av det eleverna skrivit?

I fallet med Johans text finns det ingen tänkt läsare förutom läraren. De enda in-

struktioner som eleverna fick vid skrivtillfället var att de skulle välja ut ett parti som de *inte* skulle rösta på, söka information på nätet och sedan skriva om partiet. De fick inga råd om hur informationen skulle plockas ut, vilka ord de skulle använda eller hur texten skulle byggas upp. Med utgångspunkt från hur uppgiften formulerats måste man säga att Johan har lyckats. Läraren skriver också i en kommentar av uppgiften: "Du har hittat bra information och lärt dig att använda information på nätet".

Innan Hashem skrev sin text hade man i klassen tillsammans pratat om hur man kan gå tillväga när man skriver en berättelse, sådant som idéer till inledningar och hur miljöbeskrivningar kan byggas upp. Också här var läraren den tänkta läsaren. Med tanke på hur uppgiften formulerats måste man säga att också Hashems text är en lyckad text. Läraren kommenterar också att hon tycker att inledningen är bra.

Räcker det då att texterna uppfyller allmänna genreförväntningar och uttalade klassrumskrav? Frågan är fortfarande om texten är bra. Uppenbarligen tycker lärarna i våra exempel att texterna är godkända. Men för vem är de bra? För läraren, för eleven eller för en utomstående läsare?

I de flesta fall skriver elever texter i skolan för att lära sig någonting – om innehållet eller om skrivprocessen. Det kan gälla hur man skriver en text för att uppnå ett visst syfte: att roa genom en berättelse, att övertyga genom en debattartikel eller att informera genom en beskrivning av ett politiskt parti. Om texten skall kunna fungera som grund för lärande krävs att eleven har någon typ av relation till den. Eleven måste kunna gå in i sin egen text, förstå det han eller hon skrivit och inte bara oreflekterat kopiera ord från

en annan källa. För att komma åt elevens kontakt med texten behöver vi ytterligare en typ av verktyg.

Texten, sammanhanget och eleven

Ett sätt att komma åt elevens relation till sin text är att låta henne eller honom tala om den. Ett sådant samtal kan hjälpa oss att bedöma om den fungerar som grund för lärande.

Verktyg för elevens relation till text och sammanhang

- a) Hur rör sig eleven i texten på yta och djup?
- b) Tar eleven hänsyn till vem som ska läsa texten och vad den ska användas till?

En elev kan prata om en texts innehåll på många olika sätt, från ytliga detaljer som ordval till djupare reflektioner kring hela textens uppbyggnad och huvudtanke. I samtal med Johan visar det sig att han inte kan sammanfatta sin text över huvudet taget. Han kan inte heller förklara vissa ord han använt, och vet till exempel inte vad *personalism* betyder. Han kan inte heller plocka ut huvudpunkter, vilket syns i följande utdrag.

Intervjuare: Vilka huvudpunkter finns i din text? Vilka ord tycker du är särskilt viktiga?

Johan: Viktiga? Det vet inte jag. Det är jag inte så bra på, det kan jag inte.

Johans rörlighet i texten är alltså låg, han kan varken röra sig på ytan eller djupet (verktyg a). Hashem gör däremot en fullständig sammanfattning, och kan även

motivera varför han valt att använda vissa ord. Samtalet kommer också in på hur hans egen text är i förhållande till ”riktiga” böcker.

Intervjuares: Är det här en typisk berättelse?

Hashem: Ja den är typisk i början. [...] Det är som en vanlig bok som man läser, så här skriver dom i böcker med så här bra beskrivningar, fast jag är inte lika bra som en vanlig författare förstås.

Det tyder på en stor medvetenhet hos Hashem att kunna relatera sin egen text till professionella författares texter. Han diskuterar även hur rubriken skulle kunna omformuleras och vad som låter bäst, ”Dödligt skådespel”? ”Farligt skådespel”? eller kanske ”Våghalsigt skådespel”? Hashem har alltså en levande relation till sin text och kan röra sig både på ytan och på djupet i den. Han har även en klar bild av att texten faktiskt kommer att läsas av någon (verktyg b) vilket gör att han skriver bättre. Han vet att läraren skall läsa den, men han ser också själv till att kamrater och föräldrar får ta del av hans berättelse.

Sammantaget kan man om Johans text säga att den inte kan fungera som grund för lärande. Han har skrivit något som han överhuvudtaget inte kan tala om. I uppgiften ingick att eleverna skulle hämta sin information från Internet, och vi kan alltså ana att stora delar av hans text är avskriven därifrån. Hashems text är något helt annat. Utan tvekan har skrivandet för honom fungerat som en hjälp för att lära sig hur man kan strukturera en berättande text. Att Hashem lyckas i sitt skrivande och har ett levande förhållningssätt till sin text beror till stor del på att han under

annons Språkkonsulterna -
UTFALLANDE!

hela arbetets gång fått stöd i skrivande-processen. Läraren har motiverat honom i arbetet och även givit stöd i textens uppbyggnad.

När vi ser på hela det material vi samlat in om svenska och samhällsorienterade texter i åttan finner vi att det eleverna ofta har svårt med är samtalet runt de texter de skrivit i samhällsorienterade ämnen. Själva texternas kvalitet utifrån textnära analys och de krav som ställs på dem, är ungefär likvärdig mellan ämnena. Den stora skillnaden mellan elever ligger i deras relation till texterna. Det är av yttersta vikt att man i pedagogiska sammanhang även tar hänsyn till hur eleverna förhåller sig till sina texter. Annars riskerar man att hamna i skrivande som inte leder till något annat än fyllda anteckningsböcker och avprickade uppgifter.

Resonemanget gäller inte bara i skolan. I skrivande i yrkesliv och samhällsliv är det också viktigt att vara medveten om vad man vill uppnå med texten. Man måste fundera över vem som ska läsa den och hur man ska bygga upp den för att budskapet ska gå fram. ■

LITTERATUR

Bakhtin, Mikhael M., 1986: *Speech Genres and Other Late Essays* (red C. Emerson and M. Holquist). Austin, TX: University of Texas Press.

Folkeryd, Jenny W; Åsa af Geijerstam och Agnes Edling, kommer våren 2006: *Textrörlighet – hur elever talar om sina egna och andras texter. I Språkutveckling under skolåren* (prel. titel) Lund: Studentlitteratur

Liberg, Caroline, Jenny Wiksten Folkeryd, Åsa af Geijerstam och Agnes Edling, 2002: *Students' encounter with different texts in school. i: Proceedings from the Third Nordic Workshop on Written Language*. Working Papers no 50, Lund University. Department of Linguistics.

Nilsen, Harald, 1999: *På leiting etter tekstens implisitte leser. Leserimpliserende signal i elevtekster fra grunnskolen 7–9 klasse*. Trondheim dr art avhandling.

Åsa af Geijerstam och Jenny Wiksten Folkeryd är doktorander i lingvistik vid Uppsala universitet och verksamma inom projektet "Elevers möte med skolans textvärldar". I projektet arbetar även Agnes Edling och Caroline Liberg (projektledare). Projektet finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. För mer information, se Liberg m. fl. 2002. Artikeln publiceras också i antologin "Textvärld", som Svenska språknämnden ger ut i början av 2006.

Rättelse

I ledaren i Språkvård 2005/3 skrev jag att ett av regeringens föreslagna fyra mål för språkpolitiken är att "Den offentliga svenskan ska vara korrekt och välfungerande". Men den formuleringen kommer från utredningen *Mål i mun* (SOU 2002:27). I regeringens proposition *Bästa språket* har samma mål faktiskt formulerats på ett bättre sätt: "Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig."

Olle Josephson

Språkvård som vanligt

Svenska språknämndens verksamhet ska som nämnts omorganiseras under 2006. Men tidskriften *Språkvård* ger vi ut som vanligt med fyra femtiosidiga nummer under nästa år. Prenumerationspriserna är också oförändrade. Dags att förnya!

Olle Josephson

Norsk i hundre!

I Norge lades det i oktober fram ett förslag till strategi för en ny samlad norsk språkpolitik med titeln *Norsk i hundre!* De övergripande målen liknar i mycket de som svenska riksdagen beslutade

om den 7 december. Det talas om rätten till nationalspråket, rätten till modersmålet, rätten till främmande språk. Det överordnade målet är att säkra att norska i sina båda varianter nynorska och bokmål används på alla områden i samhället i hundra år till, minst. Titeln anspelar både på hundraårsfirandet av Norge som självständig stat och uttrycket *i hundre* som betyder "ivrig, uppslukad av". Tolv avgörande åtgärder formuleras, bl.a. "Språkpolitik må ikkje avgrensast til kulturpolitikk", "Det må utformast ein samla språkpolitikk", "Overordna språkpolitiske mål må leggjast til grunn i all politikkkutforming".

Hela utredningen på 190 sidor eller en sammanfattning kan hämtas hem från webben <www.sprakrad.no> eller kan beställas från Språkrådet <post@sprakradet.no> för 120 nkr.

Birgitta Lindgren

Se den!

Svenska språknämndens nyutkomna *Språkriktighetsboken* (se recension s. 38) rekommenderar *den* som könsneutralt pronomen: "Kunden måste bestämma sig för vilket betalningssätt den föredrar". Somliga har uttryckt skepsis inför vad de ser som ett alltför modernt

påfund. Skeptikerna rekommenderas Kay Pollaks *Så som i himmelen*. Filmens behållning – för språkvårdaren – är Frida Hallgrens svar på Mikael Nyqvists fråga: "Hur vet man att man älskar någon?". Hon svarar: "Man blir glad när man ser den." Inte *honom* eller *henne*. Svaret återkommer med viss variation på ytterligare ett ställe i filmen. *Den* som könsneutralt pronomen fungerar alldeles utmärkt.

Martin Ransgart

Litauen

I oktober 2005 hölls en internationell konferens i Vilnius, Litauen. Temat var standardspråk och samhälle med föreläsare från Estland, Italien, Norge, Sverige och Ryssland och förstas Litauen. På programmet stod såväl övergripande ämnen såsom språkpolitik i olika länder och standardisering, liksom mer specifika ämnen såsom användning av diminutiver i litauiskan och stilistiska valörer i ryska och litauiska verb. Föredragen skall publiceras i institutets tidskrift *Kalbos kultūra*

(‘Språkkultur’) på litauiska med översättning till engelska. Litauiskan, som lidit förtryck först under tsartiden sedan under sovjettiden, har nu en ny blomstringstid. Språkvården och språkpolitiska frågor har en stark organisation i en språkkommission, ett språkinstitut och ett övervakningsorgan.

Birgitta Lindgren

Europas språk

I skolan läser barnen engelska från tidig ålder, men andra främmande språk går bakåt. Eleverna är föga motiverade, och lärarna vet inte hur de ska undervisa.

Så är läget i Sverige, men så är också läget i de flesta andra europeiska länder. Det blev mycket tydligt när den europeiska samarbetsorganisationen för språknämnder eller motsvarande institutitioner, Efnil (European Federation of National Institutions for Language), höll möte i Bryssel den 24–25 november. Temat var undervisning i främmande språk i Europa.

Den nya språksituationen med många invandrar- och minoritetsspråk och engelska som överspråk kräver en omorientering. I exempelvis Italien låter man nu engelska bli obligatoriskt första främmande språk i skolan;

franskans och spanskans traditionellt starka ställning försvagas rejält. I Tyskland börjar man överge den kommunikativa färdighetsutbildningen som främsta mål för undervisningen i t.ex. franska och italienska och lägger större vikt vid kulturkunskap – kommunisera kan man ju ändå göra på engelska.

Oklart är också hur man ska förstå Europarådets så kallade 1+2-mål för EU-medborgarnas språkkunskaper. Står 1 för nationalspråket eller modersmålet? (Det är inte alltid samma sak.) Står 2 för två officiella EU-språk eller två språk vilka som helst?

Mötet var Efnils tredje sedan grundandet i Stockholm 2003. De som varit med hela tiden tyckte sig kunna se att organisationen nu börjar stabilisera sig och långsamt finna sin form som ett viktigt nätverk för erfarenhetsutbyte och diskussioner om språkpolitik.

Olle Josephson

Språkförsvaret

Språkförsvaret heter ett relativt nystartat nätverk med en webbplats vi gärna rekommenderar: <www.sprakforsvaret.se> Nätverket förordar mångspråkighet, men bekämpar engelskans framträngande på svenska språkets bekostnad,

d.v.s. inte länord, men det omotiverade bytet från svenska till engelska på arbetsplatser, forskningsinstitutioner och skolor. Man syftar till att skapa en gräsrotsrörelse. Webbplatsen fungerar som ett slags nätbibliotek, som arkiverar relevanta dokument, alltifrån brev och artiklar till avhandlingar, sorterade efter olika kriterier. Den har också en stor länksamling.

Olle Josephson

Nordiskt språkmöte

Årets nordiska språkmöte mellan språknämnderna i Norden ägde rum i Bergen. Ämnet var *nationell och nordisk språkpolitik nu och i framtiden*. Föredragen belyste det intensiva arbete som pågår runt om i Norden med nationella språkpolitiska program, det färskaste i Norge (se ovan om *Norsk i hundre!*). Det finns också en språkpolitisk deklaration för hela Norden, som så småningom skall undertecknas av berörda ministrar. Från svenskt håll berättade *Björn Melander*, som var sekreterare i utredningen *Mål i mun*, om hur skilda språksyner så småningom kommit upp till ytan i utredningsarbetet. En individorienterad språksyn hade ställts mot en samhällsorienterad. Och en kulturell

syn på språkpolitiken uppgifter hade ställts mot en social.

Gunnar Skirbekk, professor i filosofi vid Bergens universitet, hade engagerats att kommentera föredragen utifrån sitt perspektiv. Han påpekade bl.a. att vissa begrepp som används i den språkpolitiska retoriken, t.ex. demokrati eller rättigheter, borde definieras bättre. Vidare tog han upp faran för klientisering och infantilisering och tendenser till att skapa ett terapismhälle.

De flesta föredrag kommer som vanligt att publiceras i årsskriften *Språk i Norden*.

Birgitta Lindgren

Termer i centrum

Vikten av svenskspråkig terminologi framhålls åtskilliga gånger i regeringens språkpolitiska proposition. Därför vill vi gärna passa på och göra reklam för Terminologi-centrum TNC, den institution i Sverige som vet det mesta om hur man får ordning på och använder termer. TNC:s nya cd-romskiva *TNC-term* innehåller 45 000 svenska facktermer med definitioner och motsvarigheter på åtta språk. Tre mycket matnytti-

ga baskurser i terminologi och fackspråk kan också beställas från TNC. De heter *Red ut begreppen!*, *Vitsen med skrivregler* och *Med fokus på facktext*. Mer information på www.tnc.se.

Olle Josephson

Gangstrar

Höstens mest uppmärksammade roman heter *Gangsters*, inte *Gangstrar*. Den senare pluralformen är den enda som finns upptagen i Svenska Akademiens ordlista. I tidningspråk är *gangsters* en något vanligare form, men dominansen är inte bedövande. Det går inte att se någon stilistisk skillnad, så att t.ex. *gangstrar* skulle reserveras för inhemska förhållanden och *gangsters* för amerikanska. ”Genomfrusna gator och gangstrar i dunjackor” kan

Det går bra att skriva
de värsta gangstrarna.
Men hur klarar *gangsters*
sig i samma fras?

Dagens Nyheter skriva i en miljöbild från Detroit.

Att språkvärden så envist anbefaller *gangstrar* beror på böjningsmöjligheterna i

bestämd form. Det går bra att skriva *de värsta gangstrarna*. Men hur klarar *gangsters* sig i samma fras?

Olle Josephson

Dansk stavning

För en svensk är skriven danska lättare än talad. För dansken är det givetvis tvärtom: 1900-talets uttalsförändringar har varit så omfattande i Danmark att det är svårt att lyssna sig till hur ett ord ska stavas.

Därför diskuteras nu en dansk stavningsreform. I en artikel i dagstidningen Politiken 18 maj föreslog danskprofessorn Frans Gregersen radikalt ljudenlig stavning. Exempelvis *tiger*, *fisk*, *køre*, *kører*, *kunne*, *skal*, *hvem* skulle ändras till *tiå*, *fesg*, *koå*, *koå*, *ku*, *sga*, *væm*.

Gregersen fick mothugg i en stor artikel i Politiken 18 oktober av Dansk Sprog-nævns ordförande Niels Davidsen-Nielsen. Rättstavningen bygger på fyra principer, skriver han: uttalsprincipen, rådande bruk, traditionen och teckenkonstansen. (Det sistnämnda brukar på svenska kallas ordledsprincipen och innebär att ett ordled får samma stavning i böjda former, oavsett uttal. Danskan stavar alltså *bage*, *bagt*, *bagværk* trots ett uttal som mera låter som *baje*, *bagt*, *bauværk*.)

När alla fyra principerna pekar i samma riktning kan man reformera stavningen, anser Davidsen-Nielsen. Det är till exempel önskvärdt att ta bort *cykeln*, *gaffelen* och *seddelen* som alternativformer och endast tillåta *cyklen*, *gaffeln* och *sedlen*. Men mestadels drar principerna åt olika håll. Då är det ofta klokast att låta allt förbli vid det gamla.

Olle Josephson

Avhandlingar på engelska

Utbildningsminister Pagrotsky har fått uppmärksamhet när han hävdar att fler samhällsvetenskapliga och humanistiska doktorsavhandlingar borde författas på engelska. Det har nästan blivit huvudbudskapet i en del tidningsrapportering om den språkpolitiska propositionen *Bästa språket*.

Men regeringen förespråkar inte en ensidig anglicisering av högskolan. Det kan vara på sin plats att citera vad regeringen verkligen skriver:

”Vi anser i likhet med språkkommittén att svenska och engelska bör ses som två språk som kompletterar varandra. Samtliga studenter bör därför ha möjlighet att utveckla goda och relevanta färdigheter i både svenska

och engelska. [...] Mot bakgrund av regeringens mål att internationalisera den högre utbildningen och att Sverige ska vara en ledande forskningsnation är det, i de fall internationellt samarbete främjar områdets kvalitet, önskvärdt att de ämnen som av tradition huvudsakligen använder svenska som avhandlingsspråk i ökad omfattning använder engelska språket. Vi delar samtidigt språkkommitténs uppfattning om värdet av en parallell användning av svenska och engelska samt andra språk inom forskning och forskarutbildning. För att värna den svenska terminologin och hålla det svenska språket levande är det därför av stor vikt att lärosäten verkar för en fyllig sammanfattning på svenska.”

Olle Josephson

Konstfack

För att klara av regeringens krav att utveckla både svenska och engelska som vetenskaps- och undervisningsspråk måste nu alla högskolor utveckla en språkstrategi. Konstfack i Stockholm är tidigt ute. Där har man antagit både en språkpolicy i tio punkter och ett handlingsprogram. Båda syftar till ett tvåspråkigt konstfack med svenska som huvudspråk. Vi citerar några

punkter ur språkpolicyen:

– På konstfack används två språk som är lika viktiga för skolans framtid – svenska och engelska.

– Huvudspråk på Konstfack, i såväl undervisning som administration, är svenska.

– Det åligger Konstfack att löpande erbjuda fortbildning i svenska och engelska för personalen.

Olle Josephson

Mera text

En artikel i detta nummer av Språkvård handlar om vikten av textanalys. Det är ingen originell idé. Den som deltog i konferensen ”Svenskans beskrivning” i Örebro den 14–15 oktober, då 150 svenska språkvetare samlades för att lyssna till närmare 80 föredrag om modern svenska, kunde höra ovanligt många föredrag om texter vi läser och skriver i skola och arbetsliv. I konferensens öppningsföredrag lanserade den norske professorn och textforskaren Kjell Lars Berge begreppet *textkulturell kompetens*, som nu skrivits in i den norska skolans läroplaner som ett mål för undervisningen i alla ämnen. I Norge inrättas också ett nationellt centrum för läs- och skrivforskning.

Olle Josephson

Estniskan erövrar domäner

MALL STÅLHAMMAR

Estniskan är ett litet språk i skuggan av ett stort. Efter femtio år av förtryck 1940–1991 står det nu inför uppgiften att vara "komplett och samhällsbärande". Det kräver en aktiv och långsiktig språkpolitik. Den estniska regeringen har antagit ett språkpolitiskt program. Mall Stålhämmer har sett närmare på det.

Estland har ca en och en halv miljon invånare, varav ca tre fjärdedelar har estniska som modersmål och majoriteten av de övriga ryska. Under sovjettiden var ryska det dominerande språket i det offentliga livet. I och med den återvunna självständigheten (1991) ska estniskan överta denna roll.

Den 5 augusti 2004 antog den estniska regeringen ett språkpolitiskt handlingsprogram, *Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010* ("Strategier för estniska språkets utveckling") för de närmaste fem

åren. Till skillnad från det drygt 700-sidiga svenska betänkandet *Mål i mun* inkluderar inte det estniska programmet de utredningar om totalt drygt 2 600 sidor som ligger till grund för slutsatser och rekommendationer, och det är därför avsevärt mindre i formatet: själva texten rymms på ca 40 sidor.

Inledningsvis presenteras grundprinciperna. Det fastslås att det estniska språket är Estlands enda statsspråk och att det utgör själva grunden för en estnisk identitet och förutsättningen för ett stabilt estniskt samhälle. Handlingsprogrammets syfte är att skapa förutsättningar för att estniskan även framgent ska vara det främsta kommunikationsmedlet i ett modernt, högteknologiskt och multietniskt samhälle. Estniskan måste därför kunna förmedla kunskap inom alla forskningsområden, vilket i sin tur förutsätter att språket används inom modern vetenskap och teknik, särskilt inom informations-

tekniken. År 2010 ska estniska vara allmänt använt i alla offentliga sammanhang.

Som nyckelområden utpekas *språk-vård, utbildning, forskning* och *språkteknologi*, där budgetmedel ska avsättas för statliga utvecklingsprogram. Huvudansvaret för genomförandet läggs på utbildningsdepartementet, och Estniska språkrådet ska följa och analysera utvecklingen samt göra utvärderingar vartannat år för Utbildningsdepartementets räkning.

Statsspråk och minoritetsspråk

I motsats till svenskan har estniskan ett grundlagsenligt skydd: i grundlagens sjätte paragraf fastslås att ”Estlands statsspråk är estniska”, och längre fram garanteras varje invånare rätt till undervisning på estniska (jfr svenska regeringens direktiv i uppdraget till Svenska språknämnden, *Mål i mun* s. 38, att med utgångspunkt i ett demokratiskt perspektiv ”alla bör få tillgång till god undervisning i svenska, att undervisning som grundprincip sker på svenska”).

I handlingsprogrammet beskrivs åtgärder för att underlätta integrationen av främst rysktalande invånare, framför allt inför den gradvisa övergången fr.o.m. 2007 till estniska som undervisningsspråk på gymnasienivå. Bland åtgärderna märks framtagande av läromedel på såväl ryska som estniska för den obligatoriska grundskolan, språkkurser i olika former, utbytesprogram för lärare och elever, informationsmaterial om Estlands geografi, historia och kultur.

I den estniska grundlagen anges även användningsområden där minoritetsspråk kan användas ensamt eller parallellt med estniskan. Handlingsprogrammet är avsett som komplettering och precisering av lagens allmänna grundprinciper. Före 1940 hade Estland ett av de mest generösa minoritetsskyddena i Europa, något som upphävdes vid sovjetmaktens intåg. I programmet beskrivs t.ex. aktuella stödåtgärder för minoritetsspråk, bl.a. statligt stöd åt ett flertal etniska grupper, som under sovjettiden berövats sådant skydd.

Estniskans roll

Efter bildandet av republiken Estland 1918 utvecklades estniska språket på tio år till ett ”komplett och samhällsbärande språk” för att använda ett uttryck från *Mål i mun*. Den sovjetiska annekteringen 1940 innebar att ryskan kom att användas framför allt inom det offentliga livet, inklusive inom högre utbildning och forskning, något som innebar avsevärda domänförluster för estniskan. Efter 1991 har estniskan återfått sin roll som ”samhällsbärande språk”, men är däremot ännu inte ”komplett”.

Utvecklingen mot en allt större internationalisering, särskilt inom ekonomi, vissa vetenskaper, teknik (särskilt informationstekniken) och underhållning har medfört ett stort inflöde av engelska termer i estniskan liksom i svenskan. Liksom i svensk språkdebatt varnas för domänförluster, framför allt till engelskan. Utöver de bakgrunds faktorer som återfinns i den svenska debatten tillkommer etniska faktorer, bl.a. de påfallande låga födelsetalen för den estniska delen av befolkningen.

Annekteringen
1940 innebar att
ryskan kom att
användas inom
det offentliga livet.

Bland åtgärder för att säkerställa en hög standard och en positiv utveckling av estniskan märks insamlandet av textkorpor, såväl inom allmänspråket som inom olika fackspråk, samt även tal-språkskorpor. Specifika institutioner, som Estniska språkinstitutet, Modersmålssällskapet språkkommitté, Tartu universitet och Lärarhögskolan i Tallinn (som de facto fungerar som Tallinns universitet), får ansvaret för språklig rådgivning, framställande av ordböcker och handböcker samt underlag för arbetet med estniska EU-texter. Fackspråket, i synnerhet det omfattande termarbetet, ska huvudsakligen skötas av ETER, Estlands motsvarighet till TNC, som ska samordna arbetet i olika fackområdens termgrupper, högskolor, m.fl. instanser. ETER ska också stödja och kvalitetssäkra tolkning, översättning och kompetensutveckling inom Estlands EU-arbete. Även namnvarlden behandlas i detalj, såväl beträffande åtgärder som ansvarsfördelning.

Juridiskt bindande åtgärder föreskrivs för estniskans användande i offentliga dokument, kvalitetssäkring av språkanvändningen inom förvaltningen, användandet av estniskspråkig programvara, framför allt inom skolväsendet, och reglering av användandet av främmande språk inom näringslivet. (Dock utan de påföljder som Balladur-regeringen införde i Frankrike 1994.) Såväl en rad regeringsdepartement som lokala instanser åläggs att genomföra dessa åtgärder, medan bl.a. Språkinspektionen ansvarar för kontroll och utvärdering. Därtill ska en särskild institution

skapas för kvalitetssäkring av språket i tidningar och tidskrifter.

För att främja estniska språkets användning inom olika områden nämns även estniskspråkig presentation av forskningsrön, alternativt sammanfattningar på estniska; fortsatt stöd till kulturtidskrifter och till estniskspråkig kultur och underhållning, inklusive teater, film, vokalmusik, översättning av litteratur, filmtextning.

Nationell identitet

Ett avsnitt i handlingsprogrammet ägnas betydelsen av intresse och engagemang för estniska språket. Högst på listan står det nationella projektet ”Estnisk identitet 2005–2009”, och bland punkterna märks en databas bestående av estniskspråkiga texter, filmer etc. inom olika medier; stödåtgärder till estniskspråkiga webbsidor; behandling av språkfrågor i medierna. (Som ett inslag i strävandet att skapa intresse för estniskan kan nämnas ut-

Åtgärder föreskrivs för estniskans användande i offentliga dokument.

bildningsdepartementets och integrationsmyndighetens uppsatstävling vintern 2004–2005 på temat ”Hur jag lärde mig estniska”). Här ingår naturligtvis också åtgärder inom skolväsendet, framför allt stöd till minoritetsskolor, med utgångspunkt i Europarådets definitioner av språkliga kompetensnivåer. För närvarande går ca en fjärdedel av samtliga elever i ryskspråkiga skolor. Det genomgående syftet är att alla elever, såväl inom yrkesförberedande skolor som gymnasier, ska kunna delta fullt ut i det estniska samhället.

Beträffande den högre utbildningen betonas framför allt behovet av estnisk terminologi, både i ordlistor och läromedel, som ett led i utvecklingen av estniskan till ett komplett språk inom alla områden. Möjligheten att komplettera utländska examina (ett konkret problem i små nationer) med estniska språkkunskaper framhålls också som viktig.

Forskningen inom det estniska språket knyts till de ovannämnda kraven på kvalitetskontroll av skriftspråket och språkundervisningen inom skolväsendet, samt uppbyggandet av textkorpusar. Den detaljerade listan på olika forskningsområden omfattar såväl talspråkliga som skriftspråkliga områden: ordböcker och grammatikor, sociolingvistiska projekt och dialekter samt språkhistoriska studier med olika inriktning finns på listan över åtaganden för olika instanser. Befintliga språkkarkiv och databaser ska uppdateras, kompletteras och göras användarvänliga och tillgängliga även via Internet.

I ett separat avsnitt beskrivs planerade språkteknologiska åtgärder: utveckling av befintliga resurser som tal- och skriftspråkskorpusar, parallellkorpusar, tesaurusdatabaser, analysprogram för olika språkliga nivåer, men även framtagande av nyare resurser som talspråkssyntes, maskinöversättning och -tolkning, resuméprogram, interaktiva språkinlärningsprogram m.m. Det kan påpekas att Estland har en hög nivå av datoranvändande, bl.a. är regeringens arbete helt datoriserat.

Olika varianter av estniska behandlas:

användandet av dialekter ska stödjas på alla nivåer av undervisningsväsendet, liksom i lokal offentlig användning. Utlandsester ska ges möjlighet att få undervisning på estniska i sina hemländer och få regelbunden information på och om estniska språket. Språkbruket hos utlandsesterna ska bli föremål för forskning.

Olika slag av teckenspråk och andra kommunikativa hjälpmedel ska stödjas genom undervisning och utarbetandet av nya läromedel samt genom att minst 10 % av de estniska tv-programmen tolkas till teckenspråk och minst 10 % av de estniska tv-programmen textas.

Slutligen anges riktlinjer och mål för undervisning och kompetensnivåer i främmande språk, med utgångspunkt i Europarådets projekt "Den europeiska språkportfolion". Målen preciseras för olika skolstadier, och vikten av lärarutbildning, liksom tolk- och översättarutbildning betonas genomgående och premieras genom tilldelning av ytterligare medel för nya läromedel och undervisningsmetoder.

Vikten av kontrastiva studier mellan estniska och andra språk betonas, liksom utarbetandet av tvåspråkiga läroböcker samt främjandet av internationellt samarbete och möjligheten till fördjupade studier i estniska utomlands.

Finansiering

Den digra listan av mer eller mindre obligatoriska åtgärder innebär naturligtvis anse- nliga kostnader. Finansiering föreligger redan för språkundervisningen, både

I Estland ligger datoranvändningen på hög nivå, bl.a. är regeringens arbete helt datoriserat.

inom skolväsendet och den högre utbildningen, samt för flera program inom språkforskningen, liksom för Språkinpektionen. Nu återstår för Estlands språkråd att varje år ansöka hos regeringen om medel för genomförandet av de olika delprogram inom det språkpolitiska handlingsprogram som här beskrivits i sina huvuddrag. Eftersom regeringen antagit hela handlingsprogrammet som underlag för kommande åtgärder, kan dock positiv behandling förväntas.

Handlingsprogrammet är alltså inte en språklag som föreskriver handlingar och anger påföljder. Genom rubrikens ordval "strategi" understryks att dokumentet anger mål och riktlinjer i form av rekommendationer av åtgärder samt, i motsats till *Mål i mun*, noggrant angivande av ansvarsområden och ansvariga instanser. Därmed finns nu en detaljerad och genomtänkt analys av de behov som finns av uppföljning, stöd och utveckling av estniska språket inom olika områden av samhällslivet, samt en tydlig ansvarsför-

delning mellan olika utförande institutioner. Varje berörd institution kan med hänvisning till den av regeringen antagna handlingsplanen ansöka om medel för den verksamhet som är dess särskilda ansvar, och vars omfattning och betydelse tydligt finns beskriven, liksom dess roll i den stora, riksomfattande och kulturbärande helhet som ett språks utveckling utgör. ■

KÄLLOR

Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010. Tartu 2004.

Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket. SOU 2002:27.

Mall Stålhammar är professor i engelska med inriktning på fackspråk vid Göteborgs universitet. Hon är född i Tallinn av estnisk far och ukrainsk mor och uppvoxen i Sverige. På senare år har hon bl.a. forskat på engelskans inflytande på det svenska ordförrådet (inom det Riksbanksfinansierade ORDAT-projektet).

Objektiv språkriktighet finns inte

LENA EKBERG

Sammanhang, paralleller, perspektiv. Det är nödvändigt när man diskuterar språkriktighet, och det finns i rikt mått i den nya *Språkriktighetsboken*. Lena Ekberg, professor i nordiska språk, är i huvudsak positiv i sin recension. *Språkriktighetsboken* är pedagogisk och sympatisk, radikal och framåtblickande – fast någon gång för rigid.

Länge har det saknats en modern, resonerande handbok i språkvärdsfrågor. I somras kom den, *Språkriktighetsboken*, utarbetad av Svenska språknämnden. Det är det första utförliga verket om språkriktighet sedan Erik Wellanders *Riktig svenska* (1939, fjärde upplagan 1973). Huvudredaktör är Jan Svanlund, som också författat en stor del av kapitlen. Övriga författare och medarbetare är Maia Andréasson, Claes Garlén, Olle Jo-

sephson, Birgitta Lindgren, Benjamin Lyngfelt och Martin Ransgart.

Språkriktighetsboken är nästan 400 sidor lång och omfattar 57 fristående kapitel. Därtill finns ett särskilt avsnitt med termförklaringar och ett ord- och sakregister. Boken är tematiskt disponerad i elva övergripande avsnitt, så att fenomen som grammatiskt hör till samma kategori – i vid bemärkelse – behandlas i samma huvudavsnitt. Det är i stort sett en väl fungerande och logisk disposition, även om man ibland tänjer lite på gränserna. Avsnittet "Ordföljd och meningsbyggnad" rymmer lite oväntat katakres (kolliderande metaforer, jfr *tidens tand läker alla sår*) – ett fenomen som ju inte strikt hör till meningsbyggnaden, snarare handlar det om språkliga uttrycks lämplighet när det gäller att förmedla ett innehåll. Jämförelseuttryck som *högre jämfört med förra året* har hamnat under rubriken "Pronomen", eftersom de utgör alternativ till ut-

tryck som *längre än jag/mig*, där just pronomenformen utgör en tvistefråga.

Introduktionen till de olika huvudavsnitten är påfallande pedagogisk. Som läsare får man känslan av att långsamt och försiktigt bli lotsad genom en bitvis snårig grammatik. Det får mig att tänka att *Språkriktighetsboken* borde kunna användas som införing i grammatik för alla som har skrivandet som verktyg, och som behöver kunna resonera om språkliga konstruktioner på en metanivå.

Ämnesurvalet baseras på stor förtrogenhet med vad människor verkligen undrar över när det gäller språklig korrekthet. När jag lät en grupp studenter lista alla språkliga normbrott de kunde komma på visade det sig, föga förvånande, att de allra flesta diskuteras i *Språkriktighetsboken*. (Ett undantag var bruket av icke-försvenskade engelska ord i skriven svenska. Den frågan kunde ha förtjänat ett avsnitt i *Språkriktighetsboken* – kanske mer för diskussionens skull än för rekommendationen.)

Uppläggningsen

Varje kapitel har en likartad uppläggningsen. Först presenteras, kortfattat, problemet, d.v.s. själva frågeställningen ("Heter det *den nya chefen* eller *den nye chefen* om vi inte vet könet på den kommande chefen?") Därefter följer ett längre avsnitt som dels redogör för det aktuella uttryckets grammatiska karakteristika och den historiska bakgrunden, dels för en diskussion kring alternativa konstruktioner. Här

sätts det aktuella språkriktighetsproblemet in i ett större sammanhang. Ett illustrativt exempel är diskussionen kring infinitivmärkets utelämnning vid hjälpverbet *komma* (*Denna fråga kommer sannolikt bli ännu viktigare i framtiden*). Vi får veta att infinitivmärkets gradvisa försvinnande påbörjades för flera hundra år sedan, och att inte bara *komma* utan också flera andra verb är inne i en process där *att-lös* konstruktion blir allt vanligare (s. 356 f.).

Ibland drar författarna paralleller till liknande fenomen som inte lika mycket uppmärksamats i språkriktighetsdebatten. Angående den ofta kritiserade pluralbehandlingen av pronomenet *man* (*Man var samlade till överläggningar hela kvällen*) gör författarna oss uppmärksamma på att andra uttryck för ömsesidig aktivitet "slinker förbi" utan att kritiseras: jfr *Regeringen i Rom möts i*

veckan för att diskutera åtgärder, *Helst går man nästan där man kan prata* (s. 244). Det är ett utmärkt grepp; det ger perspektiv på det fenomen som diskuteras.

Slutligen får vi under rubriken "Rekommendation" veta hur Språknämnden ställer sig till de olika alternativ som diskuterats. Redan innan man kommer dit har man dock i allmänhet förstått vartåt det lutar. Har man bråttom att få svar på sin fråga, eller inte kan bärga sig(!), kan man gå direkt till avsnittet "Rekommendation". Där får man förutom råd och anvisningar också en sammanfattning av innehållet i kapitlet. (Själv gjorde jag vid första genomläsningen just så: kastade mig över slutavsnittet för att därefter bör-

Inte bara *komma*
utan också andra
verb är inne i en
process där *att-lös*
konstruktion blir
allt vanligare.

ja om från början och i lugnare takt inhämta resonemangen.)

Framställningen har en viss redundans här och var; det gäller såväl inom de enskilda kapitlen som i boken som helhet. Till en del beror redundansen säkert på en strävan att de olika kapitlen ska kunna läsas fristående. Till exempel finns det en klar överlappning mellan kapitlet "Sin eller hans/hennes/deras?" och kapitlet "Reflexiva pronomen i vissa som-satser" – en överlappning som egentligen är välkommen då den besvärliga frågan om reflexiva former kontra andra former delas upp på två kapitel. Den allra sista rekommendationen i boken är för övrigt att det "generellt [är] bättre att förmedla det viktiga en gång för mycket än en gång för lite" (s. 383). Det kan gälla som motto också för framställningen i *Språkriktighetsboken*.

Argumenten

Etablerade och vitt spridda uttryckssätt kan i princip inte vara felaktiga. Däremot är de inte nödvändigtvis lämpliga att använda i alla olika textsammanhang. För det är just sammanhanget det kommer an på.

I det utmärkta inledningskapitlet ges en grundlig redovisning av de bedömningsgrunder som varit vägledande för rekommendationerna i boken. Hur etablerat är uttryckssättet? Hur accepterat är det? Hur väl stämmer det med språkssystemet i övrigt? Etcetera. Men viktigast är kanske ändå: Hur väl fungerar uttryckssättet i olika kommunikativa sammanhang? Här och på andra ställen slås det fast att det inte går att objektivt fastställa huruvida ett uttryckssätt är korrekt eller inte oberoende av hur människor faktiskt använder språket. Normer utgår alltid från bruket.

Den skrivna svenskan rymmer, också när vi inskränker oss till sakprosan, en mängd olika genrer. Att ge specifika anvisningar för var och en av dessa är förstås inte möjligt. Däremot kan man, vilket är just vad man gör i *Språkriktighetsboken*, lyfta fram argumenten för och emot en viss konstruktion, resonera kring dess stilvärde, peka på tendenser i språkutvecklingen – och därefter överlämna åt läsaren att fatta sitt eget beslut. Att få läsaren att acceptera att variation och valmöjligheter hör till ett levande språk är en pedagogisk uppgift som författarna ägnar stor omsorg.

I diskussionerna kring förmenta språkliga inkorrektheter synas noga varje argument för och emot; det sker eftertänksamt men ibland lite väl omständligt. Inte sällan förs en dialog med fiktiva språkpoliser där de vanligaste argumenten i språkvårdsdebatter bemöts. Till dessa hör att vissa uttryckssätt är otydliga, ologiska eller inkonsekventa. Låt oss se på några illustrativa exempel.

Ska det ägda stå i singular eller plural när subjektet är flera personer som var och en äger något, jfr *De bestulna fick själva åka till hittegodscentralen för att hämta sina bilar/sin bil* (s. 164 f.)? Har vi ingen kontext att luta oss mot är det troligt att plural form på det ägda ger tolkningen 'var sin', medan singular form signalerar kollektiv betydelse, d.v.s. att det handlar om en samägd bil. Men singular kan också beteckna 'var sin', om sammanhanget är sådant att denna tolkning är naturligare, jfr *Alla grannarna fick på onsdagsmorgonen åka till hittegodscentralen för att hämta sin bil*. Alltså hjälper oss i regel såväl textsammanhang som omvärldskunskap att lösa upp eventuella tvetydigheter.

Och apropå ologiska formuleringar –

så här låter det t.ex. i frågan om *jämfört med*, *i jämförelse med* som alternativ till *än* och *som* (s. 234):

Ett annat argument mot *jämfört med* o.s.v. är att det är fråga om överflödig – eller till och med tautologisk [...] – information. Redan formerna *större* och *lika stor* visar att det är fråga om en jämförelse, så varför upprepa detta? Enligt detta resonemang skulle dock även *än* och *som* vara överflödiga. Att en jämförelse markeras två gånger i samma fras är kanske inte konstigare än att bestämdhet kan markeras tre gånger: **den nya regeringen**.

Också kravet på konsekvens tillbakavisas; åtminstone är det inget självändamål. Den inkonsekventa genusbehandlingen av *barn* i exemplet nr (8) på s. 249, *Barnet tränas att tänka och blir inte lika bunden*, som när **det ser på TV**, kommenteras på följande sätt:

Man kan fråga sig om man bör vara konsekvent i sitt skrivsätt: måste man i exempel (8) skriva *bundet* om man redan har valt *det*? För en del människor är det uppenbart störande när genusbehandlingen växlar på detta sätt. Någon total konsekvens kan det dock ändå inte bli tal om för gruppen av personbetecknande t-ord. När artiklar och adjektiv står före substantivet, måste nämligen grammatisk kongruens alltid iakttas; det heter alltid t.ex. *ett nyutnämnt statsråd*. Men det

innebär inte att vi måste formulera oss som i exempel (1) [*Skyddsombudet var sjukt. Det hade blivit smittat under semestern*] med *sjukt* och *det*. Den sortens konsekvens är vi inte ålagda. Några absoluta krav på konsekvens beträffande behandlingen av *barn* bör man därför inte heller kräva.

Ibland intar man inte endast en neutral hållning gentemot de ifrågasatta konstruktionerna utan förespråkar rent av dessa alternativ. Skälen kan vara flera.

Till exempel fungerar det inte alltid att tillämpa den föreskrivna grammatiska regeln. Det gäller t.ex. för uttryck som *matematik är roligt* (**matematik är rolig*) och *sill är gott* (**sill är god*) där regeln om grammatisk kongruens upphävs (s. 251). Det gäller i vissa fall också när ett ord har

singular form men flertalsbetydelse, jfr *Besättningen var missnöjd/missnöjda med lönen*. Strikt tillämpad grammatisk kongruens ger singularböjning av de ord som hör ihop med ordet ifråga. Men resultatet blir ibland minst sagt onaturligt eller rent av ogrammatiskt, jfr *Ett stort antal [män] går ogift*. Här blir jag dock lite konfunderad över att detta och liknande exempel slipper undan med att det blir ”väldigt konstigt med singularböjning” (s. 242) – medan meningen *Antalet anmärkningar är numera avsevärda* (s. 243) betecknas som ogrammatisk!

Ibland behövs alternativen för att få fram betydelsenyanser. Det gäller i de ovannämnda fallen med t-böjning vid n-ord (typen *sill är gott*) där alternativen helt

Resultatet blir
ibland onaturligt
eller rent av
ogrammatiskt, jfr
*Ett stort antal
[män] går ogift.*

klart fyller en betydelsemässig funktion; de utgör "en vinst för språket" (s. 255). Det gäller också de förföljda partikelverbskonstruktionerna av typen *starta upp* (s. 364). Och *att*-sats med huvudsatsordföljd, som blivit allt vanligare i skrift, kan försvaras med att de har en starkare karaktär av påstående än "normala" *att*-sats. Dock reserverar jag mig mot den mer långtgående tolkningen att ordföljden "verkar [...] understryka att skribenten själv ställer sig bakom bisatsens innehåll" i en sats som *Pressekreteraren meddelade att Persson kommer inte* (s. 297).

Rekommendationerna

Den dominerande hållningen i *Språkriktighetsboken* är att acceptera mer än en konstruktion som korrekt. Ibland rekommenderas den ena varianten i ett visst sammanhang, ibland kommer man fram till slutsatsen att båda alternativen (eller flera alternativ) är likvärdiga. Och ibland tvingas man konstatera att det inte finns någon riktigt bra och entydig språklig konstruktion. Då får man helt enkelt undvika uttrycks sättet ifråga. Mer sällan rekommenderas ett av alternativen entydigt, medan det andra förkastas. Det gäller dock i några av språkvårdens symbolfrågor, t.ex. bruket av *han* i objektsställning – som hör talspråket till och bör förbli där – och användningen av *före* framför bisats, som lika kategoriskt avvisas.

Det generella intrycket är att Språknämndens hållning är radikal och framåtblickande. I den gamla språkvårdsfrågan

om den korrekta användningen av *varken* respektive *vare sig* ger man helt enkelt upp den gamla huvudregeln (*varken* bör inte kombineras med negation, men det bör *vare sig* när uttrycket används i nekande sammanhang) (s. 275):

I det faktiska bruket förekommer dock ofta såväl *vare sig* utan negation som *varken* med negation. Det finns ingen anledning att fortsätta upprätthålla en regel som inte förtydligar satsens betydelse, som måste kompletteras med krångliga undantag och som dessutom saknar förankring i många skribenters språkkänsla och gör dem oroliga.

Radikalt är det också att rekommendera *den* som könsneutralt pronomen (s. 79). Jag måste dock medge att jag hajar till inför exempel som *Om en sjuksköterska vill ha semester i juli, måste **den** anmäla det ett halvår i förväg*. Men visst vore det praktiskt, och välkommet ur ett samhälleligt perspektiv, om utvecklingen gick åt det håll som Språknämnden förespråkar.

I något enstaka fall kan jag tycka att hållningen är alltför rigid. Det gäller t.ex. restriktionen mot pluralböjning av adjektivet när de samordnande substantiven har olika genus, jfr

Varken fabriken eller lagret är nybyggda, som enligt författarna inte fungerar bra (s. 258). Den här inkongruensen stör åtminstone inte mig nämnvärt och uttrycket är ju entydigt.

Diskussionen om genusval för ord som hör samman med det neutrala ordet *barn*

Det generella
intrycket är att
språknämndens
hållning är radikal
och framåt-
blickande.

(se ovan) avslutas med en rekommendation som överlåter valet åt läsaren, samtidigt som man visar på eventuella följder av det ena eller andra förhållningssättet:

”Vill man vara säker på att inte distrahera sina läsare i onödan, väljer man således än så länge den grammatiska kongruensen, som i exempel (11) [*Barnet behöver kärlek, annars blir det olyckligt.*] Vill man vara med och leda språkutvecklingen i en rimlig riktning, väljer man i stället *han eller hon* och *olycklig.*” (s. 250).

Ett sådant säkerhet kontra risk-resonemang är inte ovanligt i *Språkriktighetsboken*, men det är sällan så explicit formulerat som här.

Invändningar

Det finns en genomgående strävan i *Språkriktighetsboken* att vara tydlig och noggrann i faktaavsnitten och diskussionerna. Som jag antytt blir resultatet ibland en viss omständlighet i resonemangen. Ibland trasslar man in sig i uppenbart motsägelsefulla resonemang. I kapitlet om placeringen av genitiv-*s* svävar man på målet om vad som egentligen är ”grundregeln” idag. ”När genitivform används för att markera ägande eller tillhörighet är grundregeln [...] att genitivändelsen *s* placeras på det substantiv som representerar ägaren” (s. 54), jfr *drottningens av Sverige bostad*. Lite senare får vi emellertid veta att ”grundregeln [...] är att ett genitiv-*s* placeras i slutet av en nominalfras” (s. 55), som i *drottningen av Sveriges bostad*. Det senare alternativet är det som så småningom rekommenderas, förutsatt att ”frasen i sammanhanget kan betraktas som en enhet” (s. 58).

Motsägelsefullt blir också resonemanget om utelämnning av den bestämda artikeln. Åtminstone vid fraserna *friska luften*, *ljusa dagen* har man haft svårt att bestämma sig. På s. 123 konstateras det: ”I rätt många fall kan vi utesluta den bestämda artikeln, och i några fall måste vi till och med göra det.” Som exempel anförs *Du behöver komma ut i (den) friska luften*, *Rånet utfördes mitt på (den) ljusa dagen*, där artikeln framstår som frivillig. Men på s. 124 heter det: ”I många fasta fraser är det näst intill omöjligt att tänka sig en bestämd artikel: [...] *i friska luften*, [...] *mitt på ljusa dagen*.”. Beträffande växlingen mellan utsatt och utelämnad artikel i *(den) minsta aning*, *(den) största försiktighet* konstateras bara att principerna för denna ”liknar dem där substantivet står i be-

stämd form” (s. 124). Det räcker inte som förklaring här. I dessa fraser är det uppenbarligen två faktorer som spelar en roll för möjligheten att utelägna artikeln, nämligen karaktären av fast fras och attributets form. Detta behöver sägas uttryckligen. Över huvud taget är detta kapitel mindre bra disputerat.

Vilka ord som är mer gångbara än andra – och vilka som har framtiden för sig – är förstas delikata frågor. Av rekommenderade alternativ till könsbetecknande ord känns *vetenskapare* (fortfarande) alltför udda (642 träffar i Google mot 45 500 för *vetenskapsman*), och att ersätta *statsman* med *politiker* för att slippa könspecificeringen låter sig heller inte göras utan vidare. Även om alla statsmän förut-

Vilka ord som är mer gångbara än andra – och vilka som har framtiden för sig – är förstas delikata frågor.

sätts vara politiker är det onekligen en viktig betydelsenysans som går förlorad i det bytet. Däremot uppfattar jag inte *justeringsperson* som ”konstlat” (s. 82). Jag frågar mig också vilken grund det finns för antagandet att *väninna* är ”på väg ut” (s. 84)? Underförstått är väl att en yngre generation inte längre använder ordet – men det innebär inte att det håller på att försvinna, än i alla fall. (113 000 träffar i Google ger en tydlig indikation på ordets livaktighet.)

På liknande sätt är det svårt att generellt uttala sig om laddningen hos ord. *Datan* sägs ha ”en lite nedvärderande laddning. Formen används ofta en aning avståndstagande av datorvana människor med en skeptisk inställning till datorer” (s. 161). Men är det inte snarare så att *datan* (använt om *datorn*) fått en nedvärderande laddning hos människor *med* datorvana?

Slutligen är det lite märkligt att avsluta kapitlet om genusval vid *slags* och *sorts* med en rekommendation för de fall där de adjektiviska bestämningarna står före *slags* och *sorts*, nämligen *en mjuk slags kaka, vilken religiös slags skola* respektive *ett silvrigt sorts smycke, vilket dokumentärt sorts program* (s. 108). Om inte dessa konstruktioner är ogrammatiska (vilket de nog är för många språkbrukare), så är de åtminstone klart perifera, och det kunde gott ha påpekats.

Trots invändningar på enskilda punkter är huvudintrycket av *Språkriktighetsboken* gott. Det är en bok med klara pedagogiska förtjänster. Men det är också en sympatisk bok. Inte bara därför att den förespråkar tolerans och valfrihet snarare än strikt regeltillämpning, utan också på grund av den personliga, ofta humoristiska, tonen. Det är en bok som kommer att bli mycket användbar för alla kategorier av skribenter, för lärare och studenter, för mediefolk och förlagsfolk. Den kommer att läsas och debatteras – men den kommer också att behöva uppdateras långt snabbare än klassikern *Riktig svenska*. Detta trots den uttalade ambitionen att inte bara ge råd för dagen utan också ”påverka det allmänna normläget i framtiden” (s. 36). Det är svårt att blicka in i framtiden när det gäller språkförändringar. Vad gäller tendensen att utelämma *att* efter *komma* kan vi kanske lita på att utvecklingen fortsätter på den inslagna vägen. Men hur blir det t.ex. med *den* som könsneutralt pronomen? Det kan vi knappast veta i dag. ■

Lena Ekberg är professor i nordiska språk vid Lunds universitet och har främst forskat om betydelseförändringar och om svenska som andraspråk. Hon har också ett förflutet som journalist i dagspressen.

Orden

Ordglädje (Natur och Kultur, 2005) blandar Agneta Hebbe och Kerstin Ek ordkunskapsuppgifter (med facit) med sakkunniga kåserier om ortnamn, felsägningar, latinska lånord med mera. Den ordglada har mycket att glädjas åt i boken, men det är inte alldeles säkert att en bok av det här slaget är det bästa sättet att bygga upp ordförrådet, som författarna tycks mena. Det blir helt enkelt för många ord att hålla reda på. Illustrationerna är gammaldags och höjer tyvärr inte bokens kvalitet.

Olle Josephson

Tidningspråk

Skrivkänsla. Handbok i redaktionellt språkarbete (Norstedts Akademiska förlag) är en nyttig och tänkvärd bok med två titlar, varav den andra väl beskriver själva innehållet. Författaren Per Amnestål har i årtal arbetat med kurser och seminarier om språkproblem på olika redaktioner, i synnerhet dagstidningar. Därför är bokens stora förtjänst att läsaren får en god bild av journalisters arbetsdag och skrivproblem. Det är inte bara beskrivningen av en komplicerad verklighet som försvårar skrivprocessen utan också arbetsgången och kollegor och chefer. Amnestål ställer högre krav på artiklarna än att reportern slutat i rätt tid: "Ingen artikel är färdig för att man för första gången kommit till punkt: Bara halva jobbet är gjort."

Bokens huvudtema behandlar den kollektiva skrivprocessen, hur reportrar, redi-

NYUTKOMMET

gerare och arbetsledare skall samarbeta för att texterna i tidningen skall bli bättre, och Amnestål förordar en språkansvarig på varje redaktion. Han ger också mängder av tips om vad den språkansvarige skall arbeta med – inte bara kriorättande – och försöker också ge plats för språkdiskussionen i redaktionella tids- och bemanningsplaner.

Man kan fråga sig om de starkt formbundna artiklar som utgör huvuddelen av pressens nyhetsmaterial verkligen måste granskas och diskuteras flera gånger innan de trycks. Kan inte de flesta journalister skriva så pass bra redan? Men språkdiskussionen har tappat farten under de decennier som datorerna intog tidningarna; både typografer och korrekturläsare fick byta uppgifter och alla andra måste lära sig den nya tekniken. I dag är dessutom journalisternas behov av individuell återkoppling lika stort som tidningsledningarnas behov av än mer rationell produktion. Med stor entusiasm försöker Amnestål att få denna ekvation att gå ihop. Det är nog det han menar med *Skrivkänsla*.

Håkan Hanson

Jiddisch

Vårt minsta minoritetsspråk har nu fått en hyfsat stor ordbok. *Jiddisch-svensk-jiddisch ordbok* (Megillaförlaget, 2005) av Lennart Kerbel och Peter David omfattar cirka 7 000 ord. Den

innehåller tre delar: en svensk-jiddisch, en jiddisch-svensk med jiddisch på latinskt alfabet samt en jiddisch-svensk med jiddisch på hebreiskt alfabet, det traditionella skrivsättet. Uppgifter ges om stavning och betydelse och i viss mån om böjning och uttal. Därtill kommer en inledande informativ minigrammatik om 25 sidor.

Av den mycket användbara boken framgår att jiddisch inte är svårt. *Motorcykel, hockey, tandborste, potatis, skärgård* och *mischmasch* heter *mototsikl, hoki, tseinershtl, kartofl, archipelag* och *mishmash*. Men ålderdomshem heter *moishev-skeinem*.

Olle Josephson

Håller språket ihop Norden?

Ja, men inte så bra som för trettio år sedan. Det svaret får man i rapporten *Håller språket ihop Norden?* (Nordiska ministerrådet. Tema Nord 2005:573D). Det är Lars-Olof Delsing och Katarina Lundin Åkesson som redovisar en stort upplagd undersökning om hur drygt 1 800 gymnasieungdomar runt om i Norden förstår danska, svenska och norska, i tal och skrift. Som det brukar vara är norrmän duktigare än både danskar och svenskar på att förstå grannspråken. Annat väntat var att talad danska är svårare än skriven danska samt att finnarna får sämst resultat. Invandrarna har större problem än de infödda. Färingarna verkar vara bäst i Norden: de är bäst på danska och norska och näst bäst på svenska.

Ungdomarnas engelskkunskaper har också testats. De är nästan genomgående

bättre än kunskaperna i grannspråken. På 1970-talet gjorde Øyvind Maurud en liknande undersökning, och en jämförelse visar att grannspråkförståelsen har försämrats i Danmark och Sverige. Rapporten kan beställas från Nordiska ministerrådet, men också laddas ned från ministerrådets webbplats <www.norden.org/pub>.

Birgitta Lindgren

Fiint språk

Lars Melin kan inte anklagas för att ligga på latsidan med sitt författande. På senare år har det blivit minst en populär språkbok om året. Nu är han åter på diskarna, den här gången tillsammans med sonen Martin.

I den nya boken *Fiint språk* (Svenska förlaget, 2005) tas läsaren med på ett lätt- samt och smärroligt besök i språkets finare kretsar. Tro inte att det är en handbok i hur man gör sig språkligt fin och korrekt. I stället kan det låta så här: "Fint folk har som alla levande varelser ett flockläte för att hålla ihop inbördes och markera revir utåt. Därom handlar denna bok."

"Fint folk har som alla levande varelser ett flockläte för att hålla ihop."

Förhållningssättet är nyfiket och undersökande. Med humor och antropologisk distans förevisas den mänskliga fåfångans jakt på språkligt tingeltangel. Kapitlen är korta och kärnfulla. Ämnet blir

belyst från flera håll: fina ord, fint uttal, fint sagt (på ett inlindat sätt) och fina språk (som franska). Några kapitel ägnas språket i särskilt fina kretsar: diplomatens, vinkännarens, kungafamiljens.

Syftet är lika mycket att roa som att tillfredställa läsarens vetgirighet. Man kan tycka att det blir väl karikatyrmissigt på bekostnad av djupare analys. Men det är förstås ett medvetet drag för att locka till läsning.

Rickard Domeij

Skrivstödsprogram

Ola Knutssons avhandling *Developing and evaluating language tools for writers and learners of Swedish* (Nada, Kungliga tekniska högskolan, 2005) ger en god och rätt heltäckande bild av utvecklingsarbetet kring skrivstödsprogram, d.v.s. stavnings- och grammatikkontroll. Läsaren får både teoretiska diskussioner om bl.a. språkregelsutformning och utvärderingsmetoder och redogörelser för flera intressanta användarstudier. Boken kan därför rekommenderas för den som vill fördjupa sig i hur skrivstödsprogram fungerar, vad de klarar av och inte, och hur de ska kunna förbättras.

Några viktiga slutsatser från avhandlingen: Det behövs fler regler i programmen, och det krävs både handarbete och automatiska metoder med statistik över språket för att skapa regler och få dem att fungera väl. Om programmen ska prestera väsentligt bättre måste de lära sig förstå mer av språket i sitt sammanhang och dit är det långt. Mycket utvecklingsarbete och många användarstudier återstår, inte minst för skrivstöd inom språkinläring.

Det sista gäller särskilt det program som avhandlingen bygger på, Granska. Det ingår i det fria språkprogrammet Grim (<http://skrutten.nada.kt.se/grim>), som i dag används av många skolor och privatpersoner. Frågan är bara vem som ska utveckla det till något bättre och färdigare – och för vilka pengar.

Ola Karlsson

Om man säger så

Vårt tal är fullt av ord som *förstås*, *faktiskt*, *ändå*, *om man säger så*, *egentligen*, *nämen*. Det är adverb som vi använder för att förmildra, värdera, aktualisera, specificera och mycket annat. *I alla fall*, till exempel, använder vi bland annat för att tala om att vi återvänder till väsentligheter:

– I alla fall, ska vi ha någon jultomte?

I sin inte alltför svårlästa doktorsavhandling *Adverb i interaktion* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 4, 2005) utgår Jenny Nilsson från autentiskt tal-språksmaterial och frilägger betydelse och funktion hos ett femtiotal av de vanligaste adverbena. Den som gillar grammatik och modernt talspråk får sitt lystmäte.

Olle Josephson

Språk i tid

Kollegor runt om i Norden har hyllat Mats Thelander, professor i svenska vid Uppsala universitet, på 60-årsdagen i festskriften *Språk i tid* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 67. Uppsala universitet 2005). Lun-

tan på nästan 600 sidor och 61 artiklar omspannar många fält. *Ulf Teleman* har undersökt småländskan hos två generationer, närmare bestämt sin mor och sig själv – skillnaden är obetydlig fast mamma är hemmafru och sonen professor. *Ulla Melander Marttala* beskriver hur telefonsamtal används i dramatiken. *Lars-Gunnar Andersson* talar om språkkänsla som mönsterminnen mitt emellan ordkunskap och grammatikkunskap. Mönsterminnet förklarar varför vi känner på oss att *han fick att råd att köpa ny bil* är god svenska, men inte *han lånade råd att köpa ny bil*.

Mats Thelander är ordförande i Svenska språknämnden, och det finns artiklar också om språkvårdsfrågor. *Olle Josephson* menar att den som inte klarar av skillnaden mellan *de* och *dem* kan nöja sig med *de*. *Birgitta Lindgren* anser att man borde tillåta *tilllåta*, d.v.s. tre likadana konsonanter i rad.

Rickard Domeij

Skriftperspektivet?

Det inträffar att man läser en bok som gör att man börjar tänka på ett nytt sätt och se kända saker från ett annat håll. En sådan bok är Per Linells *The Written Language Bias in Linguistics* (Routledge 2005). Den analyserar de dominerande perspektiven inom språkvetenskapen. I alla tider fram till våra dagar har språkvetenskapliga teorier och andra allmänna uppfattningar om språket så gott som uteslutande haft skriftspråket som grundläggande modell. Skriftspråket har fått representera språket självt. Men språket är inte bara ett objekt. Det är

framför allt handling och samspel. Per Linell presenterar detta mångdimensionella perspektiv i 101 punkter. Varje punktavsnitt börjar med en presentation där strukturen står i fokus och slutar med en alternativ presentation där det nya, dynamiken i språket, står i fokus. Det här är otvivelaktigt en bok som alla språkvetare borde läsa.

Erika Lyly

Genreundervisning

I skolan lär man sig inte tala och skriva i största allmänhet; man lär sig skriva och tala i olika genrer. Det är en viktig utgångspunkt för den så kallade genreskolan, ursprungligen från Australien, men med tilltagande genomslag i svensk didaktikdebatt. Hur kan genrestyrd språkundervisning ta sig ut? *Genre, text, grammar* (UNSW Press, 2005) av de australiska språkpedagogerna Peter Knapp och Megan Watkins ger ganska bra besked. Boken är förhållandevis lätt-tillgänglig och rymmer såväl teoretiska överväganden som direkta klassrumsråd.

Olle Josephson

Rötter och fötter

Lärare och elever som skall ta upp grannspråk eller språksituationen i Norden har nu fått ett utmärkt läromedel i *Nordens språk med rötter och fötter* (red. Iben Stampe. Nordiska ministerrådet Nord 2004:8). Läromedlet finns dels i

vanlig bokform, dels i en utökad nätversion på <www.nordskol.org>. I boken lik-som i nätversionen ges fylliga presentationer av alla Nordens inhemska språk, och man får en överblick över nordisk språk-historia. I tilläggs materialet på nätet kan man bl.a. läsa om den finska frysboxen (för germanska ord), om vad norska ung-

På nätet kan man bl.a. läsa om den finska frysboxen (för germanska ord).

domar tycker om att läsa "sidemål", d.v.s. nynorska för bokmålelever och bokmål för nynorskelever. I kapitlet "Have a nice day, höruru!" behandlas engelskan i svenskan. I "Fra runer til sms" ser man på en gam-

mal och en ny textform, som inte är helt utan likheter, de tusen årens skillnad till trots.

Birgitta Lindgren

Så gör man språkpolitik

Sverige fick en språkpolitik genom riksdagsbeslutet i december, men hur bedriver man språkpolitik? Den undrande kan läsa en ny engelskspråkig antologi, *Language and policy. Theory and method* (Blackwell, 2006), redigerad av Thomas Ricento. Internationellt välkända språksociologer som Joshua Fishman, Tove Skutnabb-Kangas och Rut Wodak har medverkat. Boken första del tar upp olika teoretiska perspektiv: ekonomiska, statsvetenskapliga, postmodernistiska etc. I den andra delen diskuteras metoder så-

som fältstudier, kritisk textanalys eller attitydundersökningar. Och den tredje pekar ut centrala problemområden, t.ex. nationell identitet, minoritetsrättigheter eller språkbyten.

Olle Josephson

Hur kan de läsa?

Per Fröjds doktorsavhandling *Att läsa och förstå svenska* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 3, 2005) har väckt berättigat uppeende. Fröjd kan nämligen visa att läsförmågan sjunkit bland elever i årskurs 9 i Borås under 2000-talet s första år. Resultatet låter sig inte förklaras av att flera elever skulle ha annat moders-

Läsförmågan har sjunkit bland elever i årskurs 9 i Borås.

mål. Fröjds förklaringar är rimligare, även om de är spekulativa: minskade resurser i skolan, nya läroplaner som inte tar fasta på lästräning och ett ökat skärmläsande bland ungdomen som slår ut bokläsandet – författaren har ingen övertro på datorer.

Man kan förstås sätta ett och annat frågetecken för undersökningsmetoden. Fröjd har använt ett test där hopskrivna ord ska åtskiljas, ett test där utelämnade ord i en text ska fyllas i med hjälp av flervalalternativ och ett renodlat läshastighetsprov. Det säger inte allt om läsförmåga. Men resultaten måste tas på allvar.

Olle Josephson

SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN

Svenska språknämnden är sammansatt av representanter för olika organisationer med intresse för svenska språket och svensk språkvård. Ordförande är professor Mats Thelander och sekreterare docent Olle Josephson, tillika föreståndare för sekretariatet.

Nämnden har till uppgift att följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift, att bedriva språkvård och även att stärka den nordiska språkgemenskapen. Det dagliga arbetet utförs vid nämndens sekretariat av tio personer, varav sju språkvetare.

Nämndens skriftserie omfattar för närvarande 93 nummer. Några av de senaste utgivna är:

- 93 *Språkriktighetsboken* (2005)
 - 92 Rickard Domeij: *Datorn granskar språket* (2005)
 - 91 Olle Josephson: *Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och andra språk i Sverige* (2004)
 - 90 Roger Hansson m.fl: *Språk och skrift i Europa* (2004)
 - 89 *Engelskan i Sverige* (2004)
 - 82 *Svenska skrivregler* (2000).
- Språknämnden ger också ut ordböcker och ordlistor såsom *Svenskt språkbruk* (2003), *Svenska språknämndens uttalsordbok* (2003) och *Svensk skolordlista* (2004).
- För närmare information se <www.spraknamnden.se>.

Språkvård

41:a årgången ISSN 0038-8440

Redaktör och ansvarig utgivare: Olle Josephson

Redaktionssekreterare: Birgitta Lindgren

Språkvård publicerar gärna artiklar och bidrag från läsarna. Vi kan dock inte ta ansvar för insänt material.

Annonser i Språkvård: 08-442 42 00

Prenumerationspris för år 2006 (4 nummer) vid prenumeration direkt hos nämnden: för privatpersoner 150 kr

för företag och övriga 190 kr (utlandet 200 kr)

Prenumeration genom expeditionen eller pg 197475-7, Svenska språknämnden

Redaktion och expedition: Svenska språknämnden, Box 20057, 104 60 Stockholm

tfn 08-442 42 00, fax 08-442 42 15

E-post: expedition@spraknamnden.se (för beställning);

info@spraknamnden.se (för språkfrågor och synpunkter på Språkvård)

Språknämnden på Internet: <www.spraknamnden.se> eller <www.spraknamnden.se>

Telefonrådgivning (vard. 9-12): 08-442 42 10

Tryck: Skogs Rulloffset, Trelleborg 2005

Nästa nummer av Språkvård (2006/1)
kommer ut i februari

Ur innehållet:

- nyordslista
- engelska och alla sorters svenska
– språkblandningen i Sverige

Se också vår webbplats <www.spraknamnden.se>
eller <www.spraknamnden.se>

Tack till

Dagens Industri

Göteborgs-Posten

ICA-kuriren

Kristianstadsbladet

Norstedts Akademiska Förlag

Nya Wermlands-Tidningen

Prima Vista – Företagsuniversitetet AB

Sveriges Television AB

Sydsvenska Dagbladet

Trelleborgs Allehanda

Upsala Nya Tidning

Ystads Allehanda

som ger generöst ekonomiskt stöd
till Språknämndens verksamhet.